

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Економічний факультет
Кафедра фінансів і кредиту**

**Бюджетна політика: суть, механізм і проблеми реалізації
в сучасних умовах України**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, 472 групи

Сабов Кароліна Віталіївна

Керівник:

кандидат економічних наук,

Легкоступ І.І.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № 15 від 30 травня 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ	5
1.1. Сутність та організаційно-правове забезпечення бюджетної політики ...	5
1.2. Складові та механізм реалізації бюджетної політики.	11
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2020-2022 РОКИ	18
2.1. Аналіз доходів та балансу зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки	18
2.2. Аналіз видатків зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки	23
2.3. Бюджетне фінансування національної оборони	29
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	37
3.1. Особливості бюджетної політики в період військового стану в Україні	37
3.2. Основні проблеми та перспективи бюджетної політики	46
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

В умовах сьогодення, коли наша країна виборює свою незалежність, фінансове забезпечення оборони та життєдіяльності постає першочерговим завданням. Виважена та ефективна бюджетна політика допоможе впоратись із усіма викликами та вийти із кризової ситуації з мінімальними втратами. Бюджетна політика важлива для держави та суспільства, оскільки включає взаємовідносини із підприємцями та фізичними особами через наповнення бюджету, а з бюджетною сферою та соціально вразливими верстами населення – через видаткову його частину. Актуальність роботи зумовлена важливістю теми в сучасних умовах для держави та суспільства.

Мета дипломної роботи – визначити суть, механізм та проблеми реалізації бюджетної політики в сучасних умовах України.

Завдання дипломної роботи:

- дослідити сутність та організаційно-правове забезпечення бюджетної політики;
- визначити складові та механізм реалізації бюджетної політики;
- зробити аналіз доходів та балансу зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки;
- зробити аналіз видатків зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки;
- дослідити особливості бюджетної політики в період військового стану в Україні;
- визначити основні проблеми та перспективи бюджетної політики у 2023 році.

Об'єкт дослідження – зведений бюджет України, особливості його формування та використання.

Предмет дослідження – бюджетна політика та бюджетний механізм України в сучасних умовах України.

Теоретичними джерелами роботи є передові досягнення світової та вітчизняної фінансової думки, дослідження учених-фінансистів, втілені у статтях та монографіях, підручниках, а також закони та постанови України. Інформаційно-статистичними джерелами дипломної роботи є дані Open Budget, Державної казначейської служби, Державної статистичної служби, Національного банку та інших органів.

Методологічною базою бакалаврської роботи є методи та прийоми, які допомагають дослідити тему та досягти наукової мети. У дипломній роботі використано такі методи дослідження, як: історичний, системний, логічний, статистичний, аналізу та синтезу, порівняння, групування, табличний, графічний.

Дипломна робота включає три розділи, перший та третій з них мають два підрозділи, а другий - три. Основна частина роботи містить 54 сторінки, у т.ч. 4 таблиці, 16 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та організаційно-правове забезпечення бюджетної політики

Бюджетна політика – важлива складова фінансової політики держави.

«Фінансова політика – це цілеспрямована діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля досягнення поставленої мети» [31, с. 112].

Інші вчені вважають, що «фінансова політика є сукупністю заходів держави з організації та використання фінансів із метою забезпечення економічного та соціального розвитку держави» [35, с. 54].

Державна фінансова політика — це сукупність заходів уряду держави з організації та використання фінансів для забезпечення економічного та соціального розвитку країни.

У широкому розумінні державна фінансова політика охоплює монетарну (грошово-кредитну) та фіскальну (бюджетно-податкову) політики.

Монетарна або грошово-кредитна політика - комплекс дій та заходів у сфері грошового ринку. Суб'єктом монетарної політики є центральний банк (НБУ). Грошова політика здійснюється НБУ через зміну пропозиції грошей та їх вартості, з метою забезпечити стабільність грошової одиниці. Кредитна політика включає вплив на банківську систему для забезпечення її стабільності та розрахунків у народному господарстві. Окремим напрямом монетарної політики є валютна політика.

Фіскальна або бюджетно - податкова політика включає дії уряду щодо централізації частини виробленого валового продукту (ВВП), її розподілу та суспільного використання. Суб'єктом фіскальної політики є Міністерство фінансів. Вона здійснюється через застосування різних методів мобілізації

державних доходів з подальшим розподілом цих коштів за окремими напрямками державних видатків.

Фіскальна політика держави включає дві складові:

а) податкову політику, яка характеризує діяльність держави у сфері оподаткування та включає встановлення видів та співвідношення податків, визначення платників та підходів до їх оподаткування (уніфікований чи диференційований), встановлення податкових ставок, надання податкових пільг тощо. Вона відображає як потреби держави у податках, так і їх вплив на діяльність бізнесу та громадян.

б) бюджетну політику, яка являє собою діяльність з формування бюджету держави, його збалансування, та розподілу бюджетних коштів. Залежно від структури та напрямку бюджетних видатків така політика може мати соціальне, економічне або військове спрямування. Окрім цього, бюджетна політика визначає засади бюджетного устрою держави і побудови її бюджетної системи, організацію міжбюджетних відносин.

«Як складова фінансової політики держави бюджетна політика є важливим інструментом впливу суб'єкта розподільчих відносин (органів державної влади та місцевого самоврядування) на об'єкт розподілу (валовий внутрішній продукт) для досягнення конкретних цілей стабілізації та розвитку економіки держави» [22, с. 67].

Бюджетну політику можна визначити як сукупність заходів уряду та місцевого самоврядування з організації та використання бюджетних коштів з метою забезпечення економічного та соціального розвитку держави та регіонів.

У науковій літературі є різні визначення бюджетної політики. Розглянемо деякі із них, та наведемо їх систематизацію та групування у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Зміст бюджетної політики у визначенні науковців

№	Визначення	Автори та джерело
1	2	3
1	«Бюджетна політика – це сукупність державних заходів спрямованих на зміцнення доходної частини державного бюджету, посилення соціальної направленості видатків бюджету, створення умов макроекономічної стабілізації. Загальною метою бюджетної політики є поєднання економічних інтересів усіх суб'єктів системи фінансових відносин. Кожна країна намагається обрати таку бюджетну політику, яка забезпечила б стабільні темпи економічного зростання, необхідні обсяги доходів до бюджету ті відповідні позиції національних виробників на світовому ринку»	Алексеев І. В. [1, с. 51].
2	«сукупність заходів держави щодо організації та використання фінансів для забезпечення економічного і соціального розвитку»	О.Д.Василик [6, с. 53]
3	«сукупність пріоритетів (національних інтересів), наукових підходів і конкретних заходів щодо цілеспрямованої діяльності держави з регулювання бюджетного процесу та використання бюджетної системи для вирішення економічних і соціальних завдань країни»	І.О. Плужніков [15, с. 177]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
4	«цілеспрямована діяльність держави щодо регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, а також використання бюджетної системи для реалізації завдань економічної політики у країні»	С.О. Булгакова, Н.В. Базанова, Л.В. Єрмошенко, Н.І. Сушко [4, с. 42]
5	рішення, що ухвалюються державними структурами щодо доходів та витрат країни	С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі [14, с. 283]
6	свідоме маніпулювання державними витратами і доходами для досягнення певних економічних цілей та результатів	А. Селіщев [11, с. 15]
7	бюджетна політика, яка спрямована на зміну сукупного попиту шляхом змін до державних видатків і податків з метою регулювання ринкової рівноваги та стимулювання національної економіки	А. Казаков та Н. Мінаєва [11, с. 15]
8	«цілеспрямована і планомірна діяльність держави щодо раціонального використання важелів бюджетного регулювання для підтримання стабільного економічного зростання у країні та досягнення стратегічних цілей суспільства»	С.В.Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устинко, С.І. Юрій [20, с. 67]

Джерело: складено автором

Реалізація великомасштабних заходів у сфері бюджету закладена у бюджетну стратегію. Вона відповідає за довгострокові (3-5 і більше років) пріоритети соціально-економічного розвитку держави. Поряд із бюджетною стратегією виділяють бюджетну тактику, яка допомагає поетапно реалізувати цілі бюджетної стратегії та визначає короткотривалі заходи бюджетної політики, пов'язані з бюджетним фінансуванням поточних завдань розвитку держави.

Бюджетні пріоритети уряду на відповідний календарний рік втілюються в положеннях бюджетної декларації, яка приймається Верховною Радою та містить основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період. Мінфін розробляє проект бюджетної декларації, а Кабмін розглядає, схвалює та подає його до 1 квітня попереднього планового бюджетного періоду до Верховної Ради України.

На рис. 1.1. схематично представлений процес взаємодії усіх складових бюджетної політики [15].

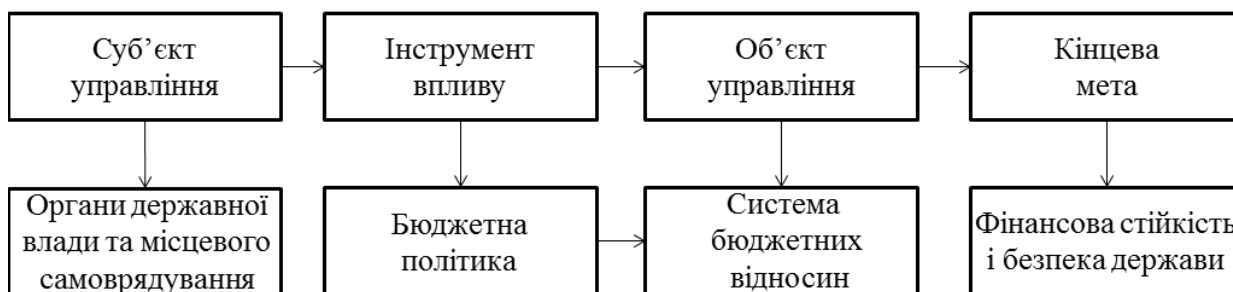

Рис. 1.1. Схема взаємодії складових елементів бюджетної політики

У процесі взаємодії усіх елементів досягається основна мета бюджетної політики - найбільш повна акумуляція фінансових ресурсів та їх оптимальний розподіл між галузями економіки, регіонами та соціальними верствами населення. На цій основі має забезпечуватись стійке зростання економічного потенціалу країни, покращення її міжнародної конкурентоспроможності.

Бюджетна політика забезпечена нормативно-правовою базою, яка сприяє ефективному виконанню бюджету та розв'язанню проблем, що

виникають впродовж бюджетного періоду. Законодавче регулювання бюджетної політики забезпечується спеціальними законами, основними з яких є:

- Конституція України - яка визначає загальні засади побудови та функціонування бюджетної системи;

- Бюджетний кодекс України [5] - регулює відносини, що виникають під час бюджетного процесу. Кодекс визначає засади бюджетної системи України, її структуру, принципи побудови, правові засади бюджетного процесу і міжбюджетних відносин, відповідальність за порушення бюджетного законодавства;

- Закон України про державний бюджет [13] – який встановлює склад доходів та видатків бюджету, джерела фінансування дефіциту та державного боргу, трансферти;

- інші нормативно-правові акти органів вищої державної влади та місцевого самоврядування.

Бюджетна політика є динамічним процесом, що постійно змінюється і коригується з урахуванням вимог часу. Бюджетна політика повинна враховувати:

- об'єктивні економічні закони розвитку суспільства;
- конкретні історичні умови, об'єктивні закономірності та специфіку розвитку суспільства;
- попередні надбання економічного розвитку та зарубіжний досвід;
- реальні політичні, економічні та фінансові можливості країни;
- комплексний підхід для розробки заходів, що пов'язані із вдосконаленням фінансових відносин;
- вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на економічні процеси у суспільстві [12, с. 20].

Значний вплив на бюджетну політику країни спричиняють зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх можна віднести:

- залежність держави від економічних відносин з іншими державами від поставок сировини, матеріалів, обміну технологіями;

- експортні можливості країни;
- ступінь інтеграції до світового економічного співтовариства;
- стан платіжного балансу;
- міграційні процеси;
- експортні можливості країни.

Серед внутрішніх факторів, які впливають на бюджетну політику, можна виділити:

- форми власності на засоби виробництва;
- структура та ступінь технологічного розвитку економіки;
- рівень тіньової економіки;
- соціальний склад та рівень доходів населення,
- структуру та ступінь технологічного розвитку економіки;
- організація грошового обігу та стабільність національної грошової одиниці тощо.

1.2. Складові та механізм реалізації бюджетної політики.

Зміст та призначення бюджетної політики найбільш повно розкриваються у її класифікації на: види та форми реалізації на основі зазначених критеріїв (Таблиця 1.2).

Залежно від її функцій, бюджетну політику класифікують так:

- 1) політика у сфері доходів бюджету, яка охоплює податкову або фіскальну політику, та політику мобілізації неподаткових та інших бюджетних надходжень;

Таблиця 1.2

Класифікація видів бюджетної політики

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид бюджетної політики
1	Залежно від характеру впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни	1) політика перерозподільна 2) політика відтворювальна 3) політика створювальна
2	Залежно від тривалості часу бюджетного регулювання	1) стратегічна 2) тактична
3	Залежно від швидкості реагування бюджетної політики на об'єкт регулювання	1) превентивна 2) ситуативна
4	Залежно від функціональної класифікації	1) політика у сфері доходів бюджетів; 2) політика у сфері видатків бюджетів; 3) політика у сфері державних запозичень та державного боргу; 4) політика у сфері бюджетного регулювання і міжбюджетних відносин
5	Залежно від очікувань покладених на бюджетну політику	1) оптимістична 2) песимістична 3) реальна
6	Залежно від територіальної дії	1) державна 2) місцева

Джерело: [1, с. 52].

2) політика у сфері видатків бюджетів, яка включає політику кошторисного фінансування, бюджетного інвестування, бюджетного кредитування, бюджетного дотування та субсидіювання (через надання дотацій та субвенцій підприємствам і субсидій населенню), політику бюджетних резервів тощо;

3) політика у сфері бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин, яка передбачає політику бюджетних відносин між державним та місцевими бюджетами;

4) політика у сфері бюджетного дефіциту та державного боргу, яка обґрунтовує розмір дефіциту бюджету, пошуку джерел його покриття та управління внутрішнім і зовнішнім державним боргом.

Реалізацію бюджетної політики та її успішне впровадження до життя забезпечує бюджетний механізм, який є найдинамічнішою частиною бюджетної політики.

Бюджетний механізм – це сукупність конкретних форм бюджетних відносин, інструментів і методів мобілізації та витрачання бюджетних коштів.

Бюджетний механізм, також, може бути охарактеризований, як «комплекс спеціально розроблених й законодавчо закріплених у державі форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для регулювання економічних і соціальних процесів. Основною метою цього регулювання є фінансове забезпечення темпів і пропорцій розвитку економіки, а також соціальних гарантій населенню» [1, с. 113].

Основне призначення бюджетного механізму – це фінансове забезпечення економічних та соціальних процесів у державі та регулювання бюджетних потоків для цього.

Формування бюджетного механізму здійснюється державою відповідно до її бюджетної стратегії. В цілому бюджетний механізм можна розглядати як систему встановлених форм та методів організації бюджетних відносин. Бюджетний механізм у практичному плані — це економічна структура, яка втілює послідовність і способи дії відповідних державних органів у процесі мобілізації та використання бюджетних коштів [2, с.120-122].

Структура бюджетного механізму є доволі складною. До неї входять різні елементи, які відповідають розмаїттю усіх бюджетних відносин. До структури бюджетного механізму входять різні організаційні форми, складові бюджетного забезпечення, методи та інструменти бюджетного регулювання, бюджетні стимули та санкції, підсистеми. Науковці виділяють

різні класифікації підсистем. На рис. 1.2. зображена класифікація підсистем відповідно до Бак Н.А. [2,с.120], а рис. 1.3. відповідно до Юрія С.І. [40].

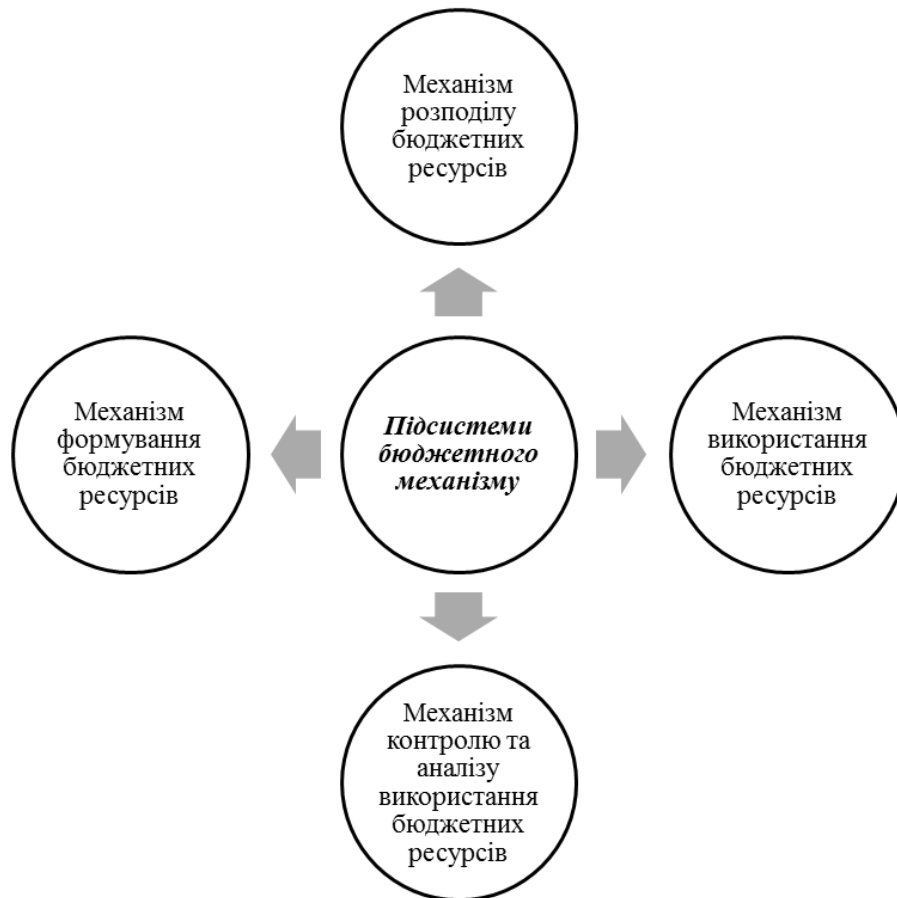

Рис. 1.2. Підсистеми бюджетного механізму [2, с.122.].

До структури бюджетного механізму включені різні дієві організаційні форми бюджетного фінансування, методи, інструменти бюджетного регулювання, стимули та санкції, які об'єднані у відповідні підсистеми: (рис. 1.4).

1) бюджетне планування та прогнозування, в процесі якого визначаються фінансові можливості держави для забезпечення розвитку її економіки та соціальної сфери;

2) бюджетні норми і нормативи – фінансові величини, які визначають мінімальний рівень забезпечення бюджетних видатків та витрат фінансових ресурсів (ставки зарплати, податків, амортизаційних відрахувань, норма харчування тощо). Використовуються для планування бюджету;

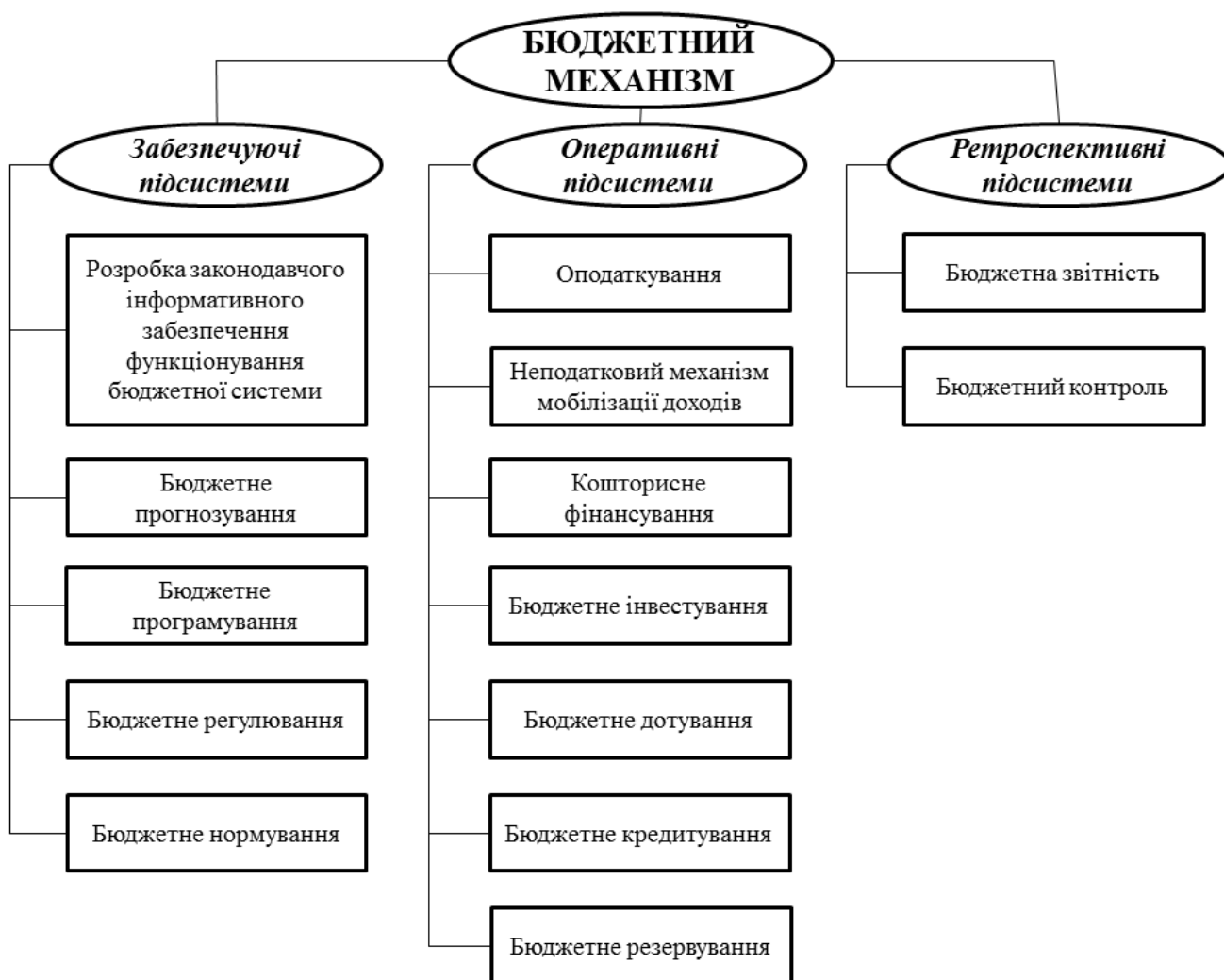

Рис 1.3. Підсистеми бюджетного механізму за [40].

3) бюджетні ліміти і резерви – це обмеження бюджетних витрат (норми витрат харчування, медикаментів, комунальних послуг у бюджетних установах, норми бюджетного забезпечення). Резерви – фонди накопичень, які призначені для використання у непередбачуваній ситуації;

4) бюджетні стимули – це податкові пільги, бюджетне субсидювання, кредитування, надання бюджетних грантів;

5) бюджетні санкції за порушення бюджетного законодавства – це заходи фінансового плану на порушників, з метою обмежити подальше порушення ними законів. Наприклад, призупинення кошторисного фінансування, відміна пільг тощо.

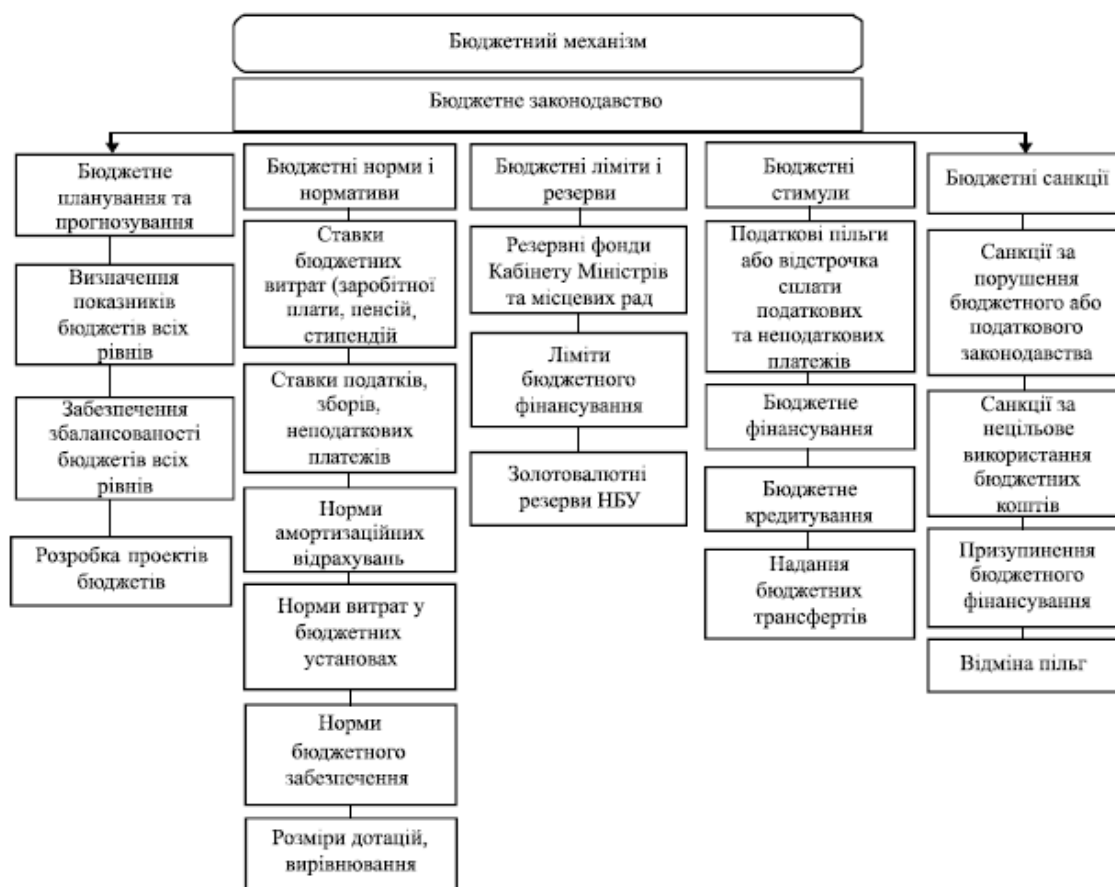

Рис. 1.4. Структура бюджетного механізму [1, с. 69]

Використання бюджетного механізму для економічного регулювання та стимулювання виробничих і соціальних процесів здійснюється шляхом управління коштами, які є у розпорядженні держави. Склад бюджетного механізму включає форми, методи, інфраструктуру, важелі та інструменти бюджетного механізму [1, с.124].

Бюджетний механізм діє ефективно тоді, коли злагоджено функціонують усі його складові. Приводячи їх у дію, держава спрямовує економічний та соціальний розвиток відповідно до потреб власних громадян.

Бюджетний механізм має визначальну роль у функціонуванні бюджетної системи України. Від належних та ефективних якості та рівня законодавчого і нормативного забезпечення, бюджетного планування та регулювання, нормування, оподаткування та неподаткових методів мобілізації доходів бюджету, кошторисного фінансування та бюджетного інвестування, рівня міжбюджетних відносин та бюджетного контролю

залежить рівень та успішність практичної реалізації бюджетних відносин у кожній ланці бюджетної системи та якість виконання державою своїх функцій.

Отже, бюджетна політика держави - це сукупність заходів уряду та місцевого самоврядування з організації та використання бюджетних коштів з метою забезпечення економічного та соціального розвитку держави та громад.

Реалізацію бюджетної політики та її успішне впровадження до життя забезпечує бюджетний механізм, який є найдинамічнішою частиною бюджетної політики. Бюджетний механізм – це сукупність конкретних форм бюджетних відносин, інструментів і методів мобілізації та витрачання бюджетних коштів. Основне призначення бюджетного механізму – це фінансове забезпечення економічних та соціальних процесів у державі та регулювання бюджетних потоків для цього.

Множинність бюджетних відносин та взаємозв'язків передбачає застосування різних видів та форм, методів та важелів, інструментів використання фінансів як відповідних елементів бюджетного механізму.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2020-2022 РОКИ

2.1. Аналіз доходів та балансу зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки

Розглянемо динаміку та структуру доходів Зведеного бюджету України за три останні роки.

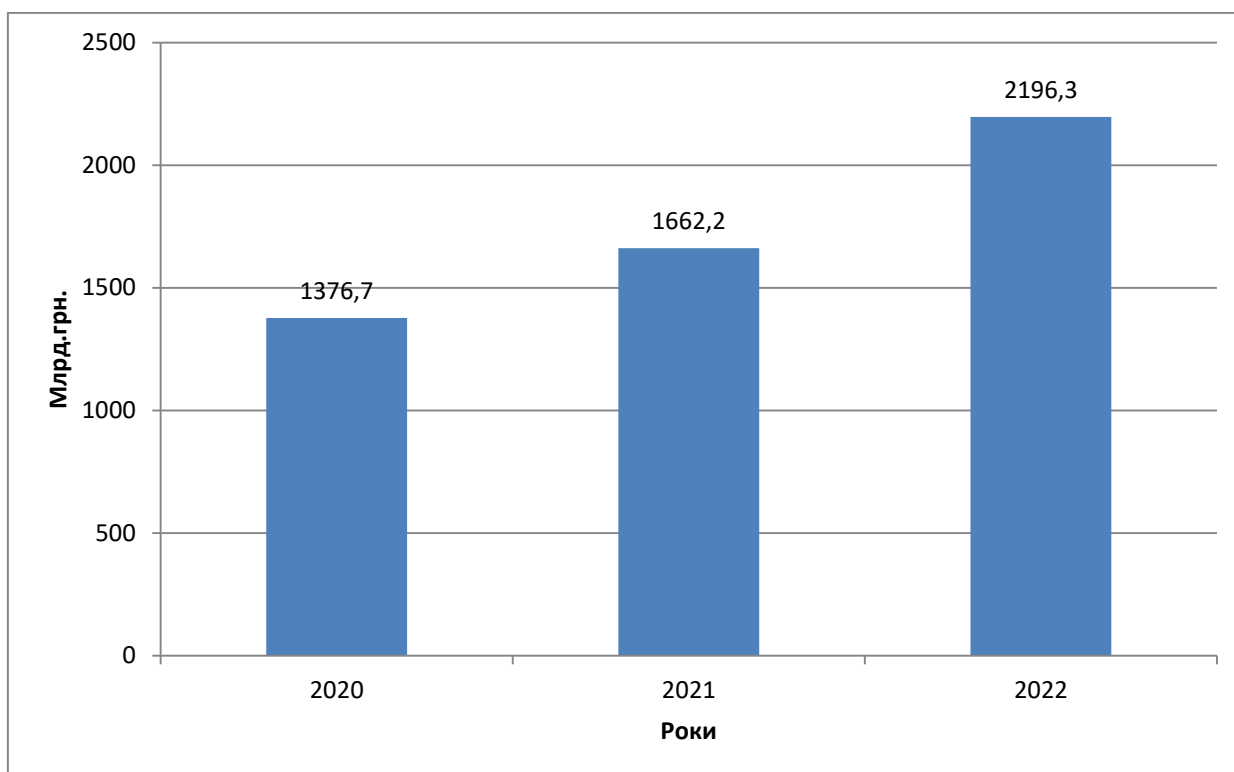

Рис. 2.1. Динаміка доходів зведеного бюджету України за 2020-2022 роки [13, 25]

Я видно із рис. 2.1, доходи бюджету України у 2021 році зросли на 20,7 % порівняно із 2020 роком, а у 2022 році зросли ще на 32,1 %, тобто за три роки сукупно на 52,8 %, що є доволі високим показником.

Далі розглянемо структуру доходів бюджету України за три останні роки – рис. 2.2 – 2.4.

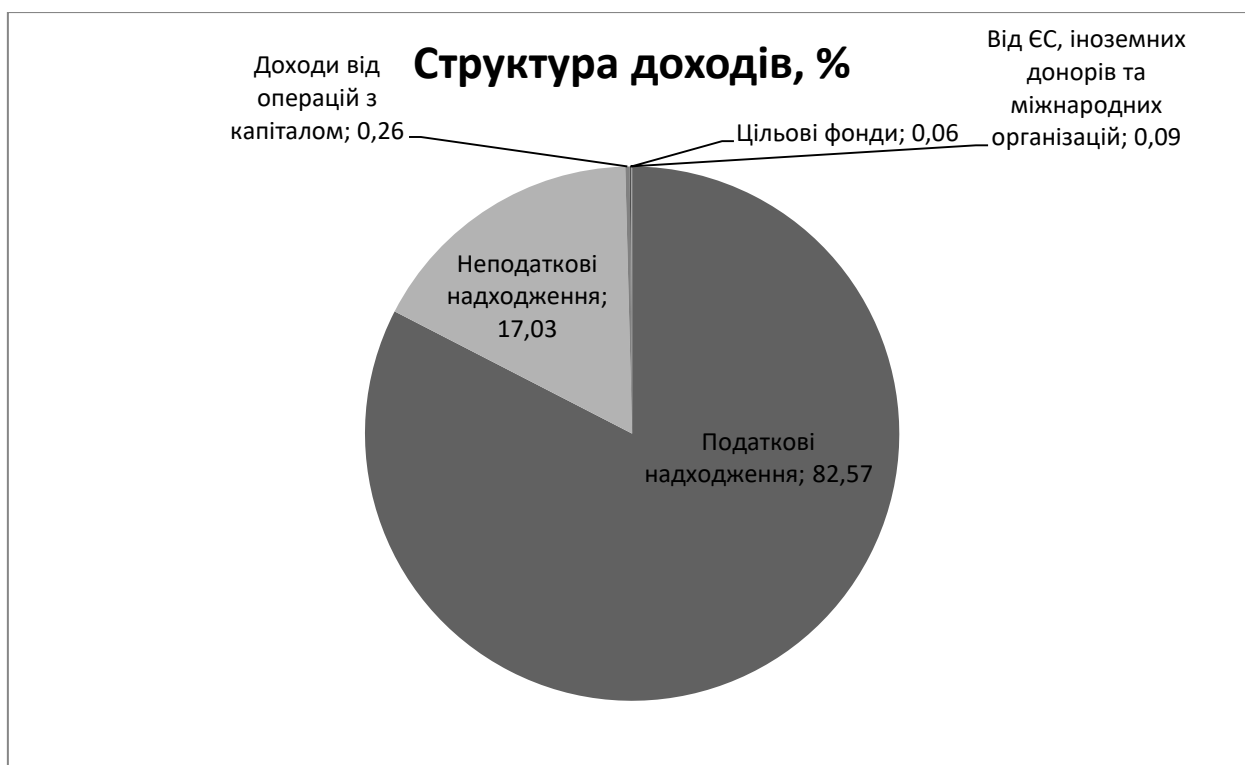

Рис. 2.2. Структура доходів зведеного бюджету України
за 2020 рік, % [13, 25]

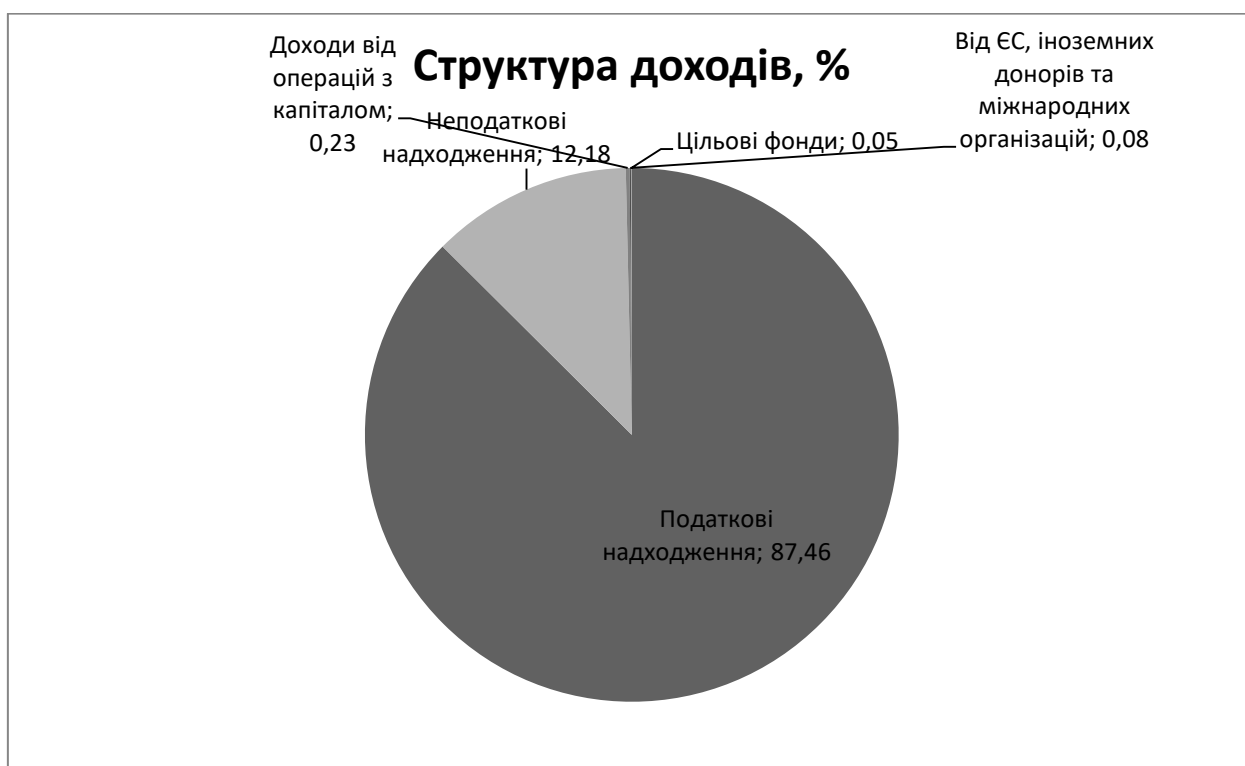

Рис. 2.3. Структура доходів зведеного бюджету України
за 2021 рік, % [13, 25]

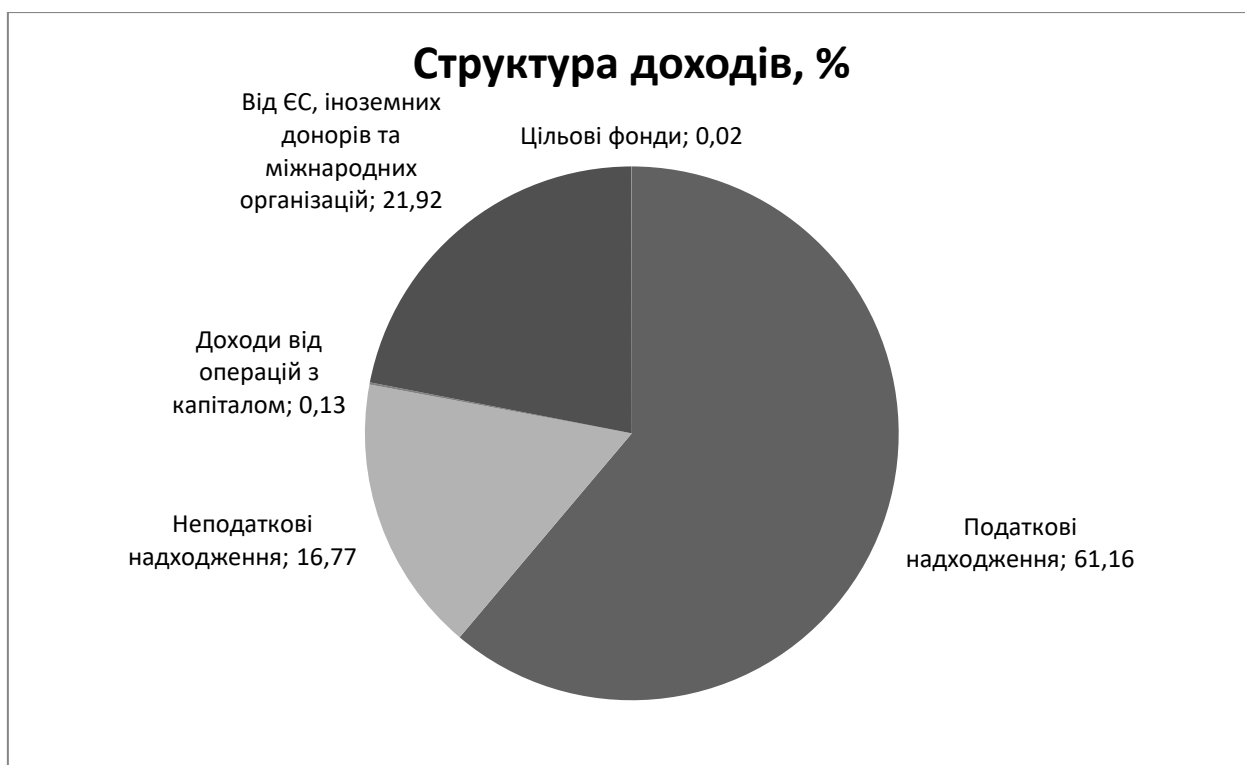

Рис. 2.4. Структура доходів зведеного бюджету України
за 2022 рік, % [13, 25]

Аналіз показує, що у 2022 році докорінно змінилась структура доходів Зведеного бюджету України. Це відбулось по причині війни в Україні. Податкові доходи бюджетів усіх рівнів зменшились по таких причинах, пов'язаних із війною:

- масової внутрішньої та зовнішньої міграції населення, яке рятувалось від бойових дій;
- закриття підприємств на окупованих територіях та релокації бізнесу із зони бойових дій;
- податковими пільгами, наданими урядом бізнесу для компенсації втрат від військового стану;
- падіння попиту на продукцію внаслідок зменшення доходів населення;
- мобілізації працівників – чоловіків;

- порушення логістичних шляхів постачання та перебудови їх на нові транспортні маршрути;

- зростання цін на сировину та матеріали, девальвації курсу гривні.

У 2022 році частка податкових надходжень зменшилась із 87,46 % до 61,16 %, натомість зросла частка міжнародної допомоги Україні до 21,9 %.

Тепер розглянемо баланс зведеного бюджету України за три роки.

На рис. 2.5. зображена динаміка доходів та видатків Зведеного бюджету України за три останні роки.

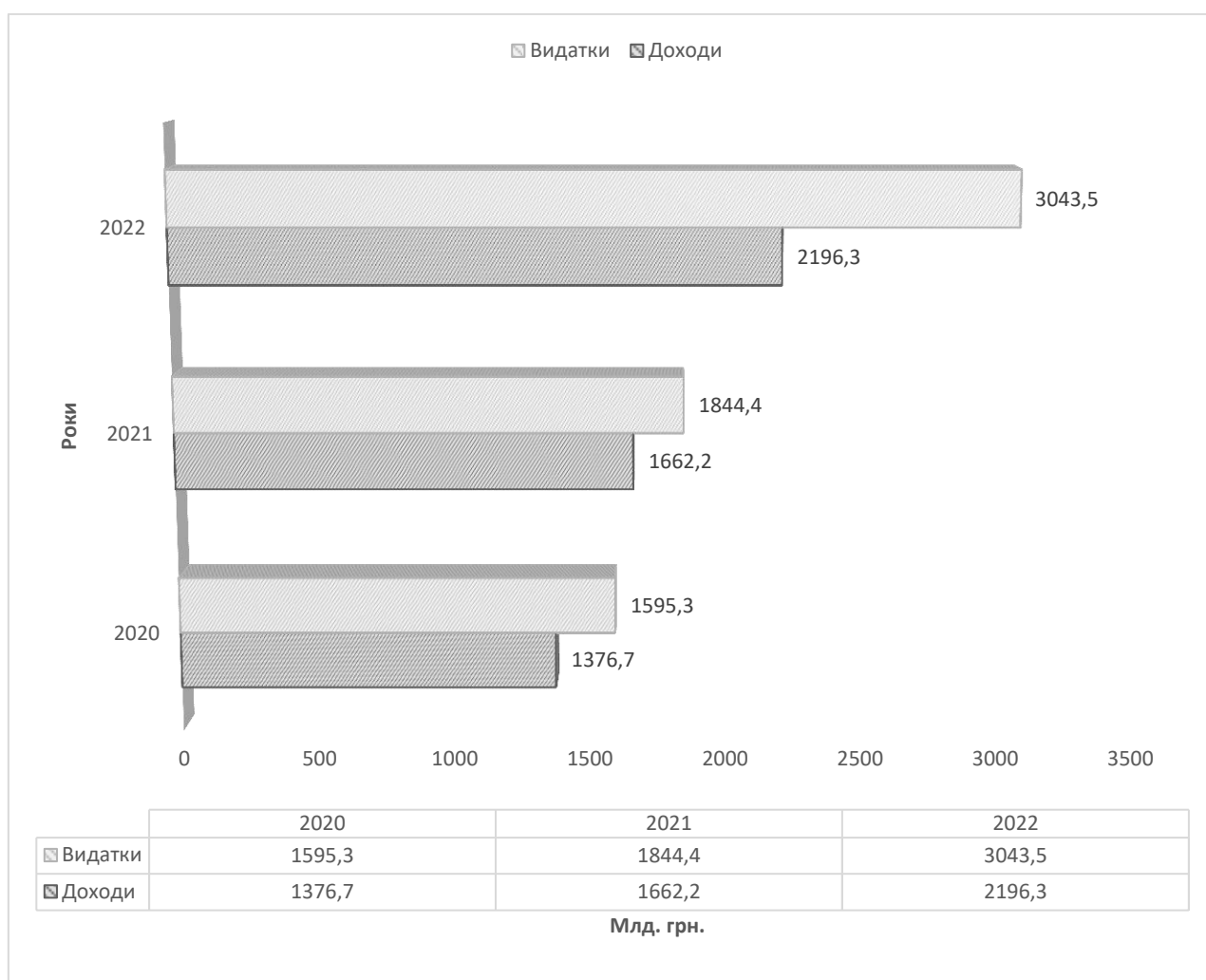

Рис. 2.5. Динаміка доходів та видатків Зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки [13, 25]

На рис. 2.5 можна побачити, позитивну динаміку щорічних показників доходів та видатків Зведеного бюджету України. У 2022 році видатки бюджету зросли на 1199,1 млрд. грн. або на 65 %, що є суттєвим показником. Поряд із цією позитивною тенденцією негативним моментом бюджету є те, що щорічно зростає розрив між його доходами та видатками, що свідчить про хронічну щорічну розбалансованість державних фінансів в Україні. У 2022 році дефіцит бюджету був спричинений військовими діями та падінням внаслідок них доходів бюджету.

Про суттєву розбалансованість державних фінансів в Україні свідчать і показники дефіциту Зведеного бюджету України, динаміку яких можна побачити на рис. 2.6.

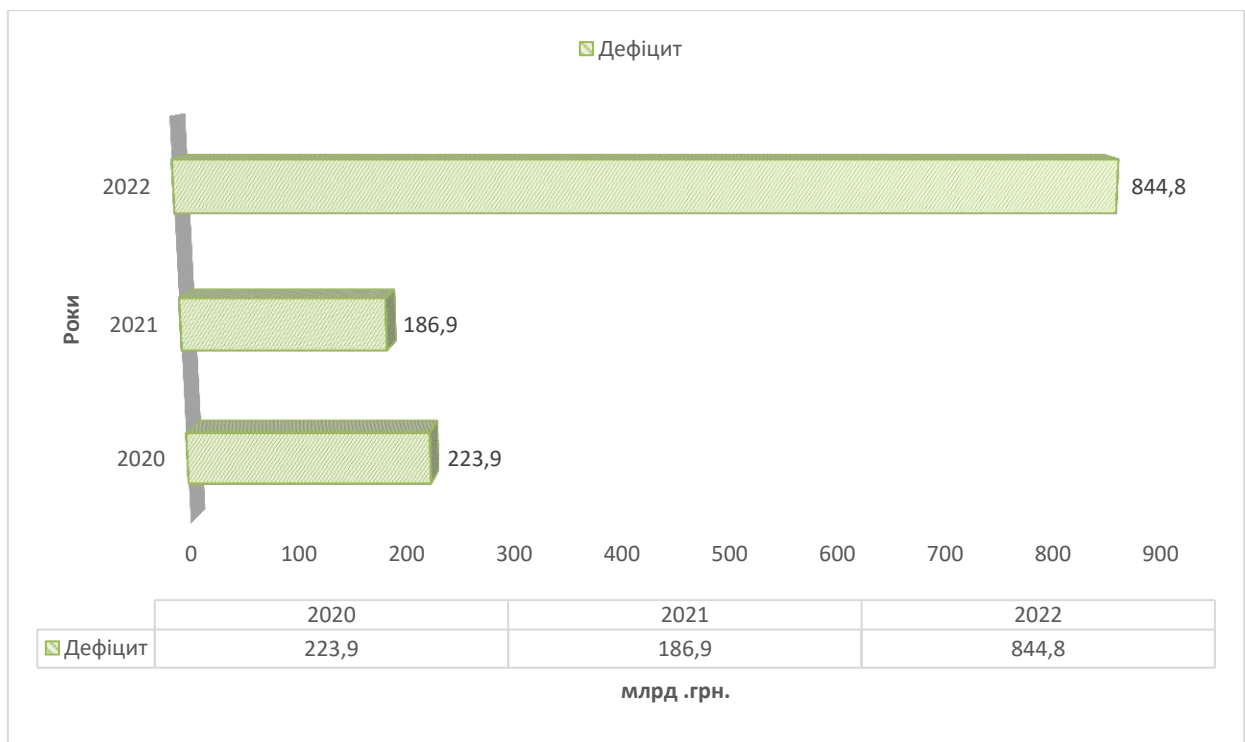

Рис. 2.6. Динаміка дефіциту Зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки [13, 25]

На рис. 2.6. видно, що дефіцит Зведеного бюджету у 2020 році стрімко зріс на 139,6 млрд. грн. Таке зростання пояснюється необхідністю

фінансувати бюджетні втрати від запровадження карантину під час епідемії Ковід - 2019 року. У 2021 році дефіцит зведеного бюджету зменшився до 186,9 млрд. грн., що було позитивним кроком. Проте, у 2022 році дефіцит зріс до 844,8 млрд. грн. або у 4,5 рази, що було пов'язано із різким зростанням військових потреб та падінням податкових доходів по причинах, наведених вище у роботі.

2.2. Аналіз видатків зведеного бюджету України за 2020 – 2022 роки

Бюджетна політика знаходить своє відображення у різних методах та формах забезпечення надходжень дохідної частини бюджету та напрямках бюджетного фінансування видаткової частини бюджету держави. Бюджетна політика формування доходів держави проявляється як в абсолютному вираженні сум складових доходів і видатків бюджету, так і у структурі надходження та напрямках витрачання коштів бюджетних коштів. Науковці кейнсіанської школи вважають, що саме видатки бюджету є найбільш ефективним засобом впливу на величину сукупного суспільного попиту, на обсяги грошової маси, що знаходиться в грошовому обігу, її структуру, рівень безробіття та зайнятості, інфляції, структуру економіки тощо.

Видатки бюджету – це система фінансових відносин щодо розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів, з метою фінансування основних соціально-економічних функцій держави.

Бюджетний кодекс України називає видатками бюджету кошти, які спрямовані урядом на фінансування програм та інших заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Згідно Бюджетного Кодексу, до видатків бюджету не належать:

- погашення держборгу;
- надання позик з бюджету;
- розміщення коштів бюджету на депозитах;

- купівля цінних паперів [5].

Отже, зробимо аналіз структури видатків зведеного бюджету України за 2020-2022 роки.

Структура видаткової частини зведеного бюджету України за 2020 рік представлена на малюнку 2.7.

Як видно із малюнку 2.7, найбільшу частку видатків із бюджетів України у 2020 році становили видатки на:

- 1) соціальний захист та соціальне забезпечення – 21,7 %;
- 2) економічну діяльність – 16,5 %
- 3) освітні послуги – 15,8 %
- 4) загальнодержавні функції – 12,8 %
- 5) охорону здоров'я – 11,0 %.

Аналіз показує, що у 2020 році основними пріоритетами бюджетної політики були соціальні та економічні видатки: соціальний захист та забезпечення та економічна діяльність, яка з четвертого місця за сумою у 2019 році вийшла на друге у 2020 році. Суттєве збільшення видатків на економічну діяльність пояснюється тим, що почала діяти Програма «Велике будівництво», яка передбачає будівництво та ремонт доріг та інших об'єктів соціальної інфраструктури, на яку виділяють великі кошти з бюджету.

Також, на п'ятому місці стала охорона здоров'я – 11,0 %, що пояснюється тим, що у 2020 році розпочалась епідемія COVID-19, яка суттєво вплинула на відношення влади до медичної галузі. У 2020 році збільшилось фінансування оплати праці медиків, вакцинації, забезпечення медичними засобами та обладнанням медустанов тощо.

Проте, найбільшу частку видатків у 2020 році – 21,7 % становили видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що пояснюється великою кількістю отримувачів соціальної допомоги, соціальних виплат та субсидій з бюджету.

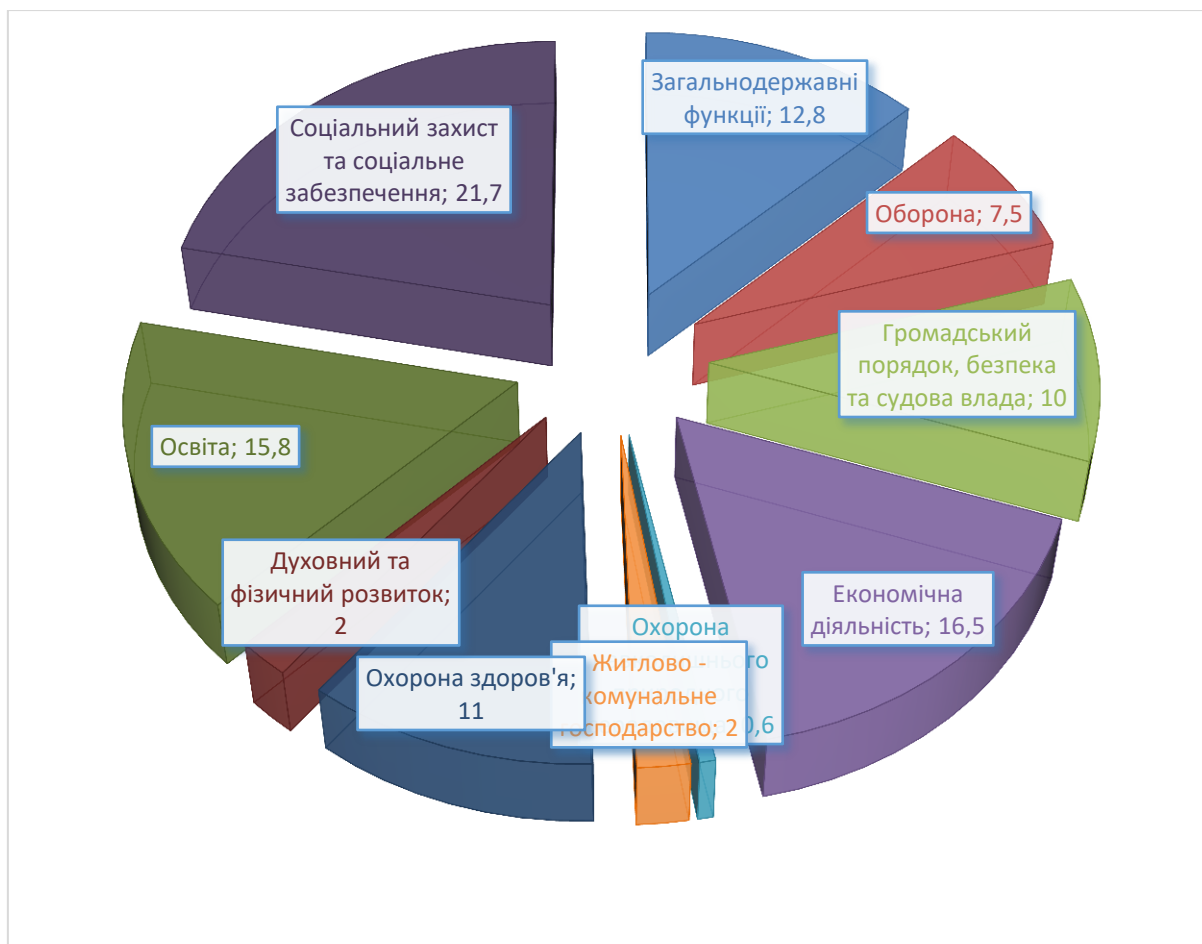

Рис. 2.7. Структура видатків Зведеного бюджету України
за 2020 рік [13, 25]

Наступним кроком розглянемо структуру видаткової частини Зведеного бюджету України за 2021 рік.

Аналіз структури видатків Зведеного бюджету України за 2021 рік представлений на рисунку 2.8.

Аналіз рисунку 2.8 доводить, що найбільшу частку видатків із бюджету у 2021 році становили видатки на:

- 1) соціальний захист та соціальне забезпечення населення – 19,9 %;
- 2) народну освіту – 17,0 %;
- 3) економічну діяльність – 15,9 %;
- 4) загальнодержавні функції, у тому числі – обслуговування державного боргу – 13,7 %;
- 5) охорону здоров'я – 11,0 %;

б) громадський порядок, безпеку та суди – 9,6 %.

Як показує аналіз, у 2021 році дещо змінилися пріоритети державної бюджетної політики, оскільки на друге місце за фінансуванням із третього вийшла освіта – 17,0 %, а на третє місце з другого змістилась економічна діяльність – 15,9 %, охорона здоров'я лишилась на п'ятому місці – 11,0 %. Отже, у 2020-2021 роках держава основну увагу приділяти соціальній, економічній політиці, освіті та медичній галузі.

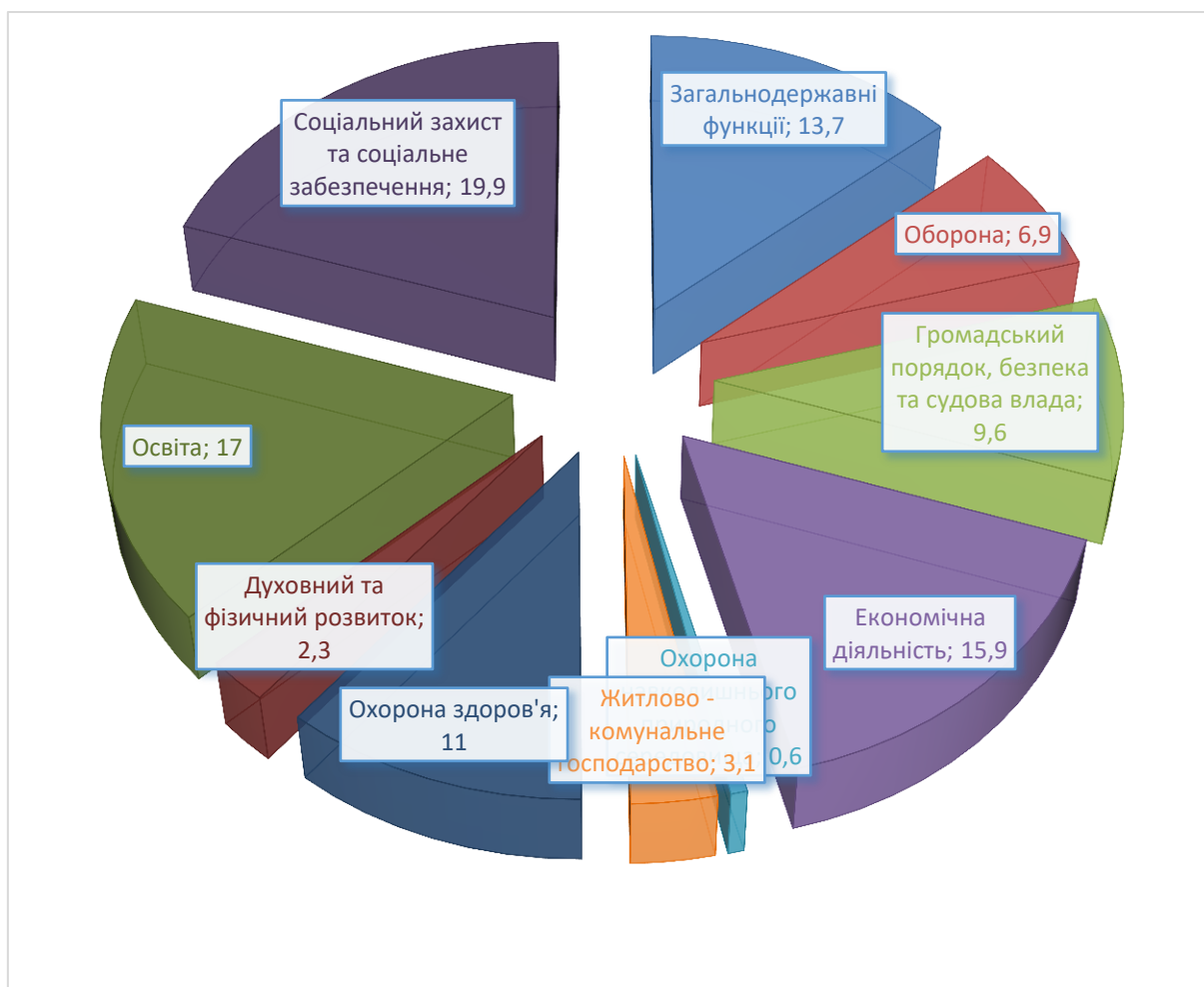

Рис. 2.8. Структура видатків Зведеного бюджету України за 2021 рік [13, 25]

Тепер розглянемо, як змінилась структура видатків зведеного бюджету України у 2022 році.

Аналіз структури видатків Зведеного бюджету України за 2022 рік представлений на рисунку 2.9.

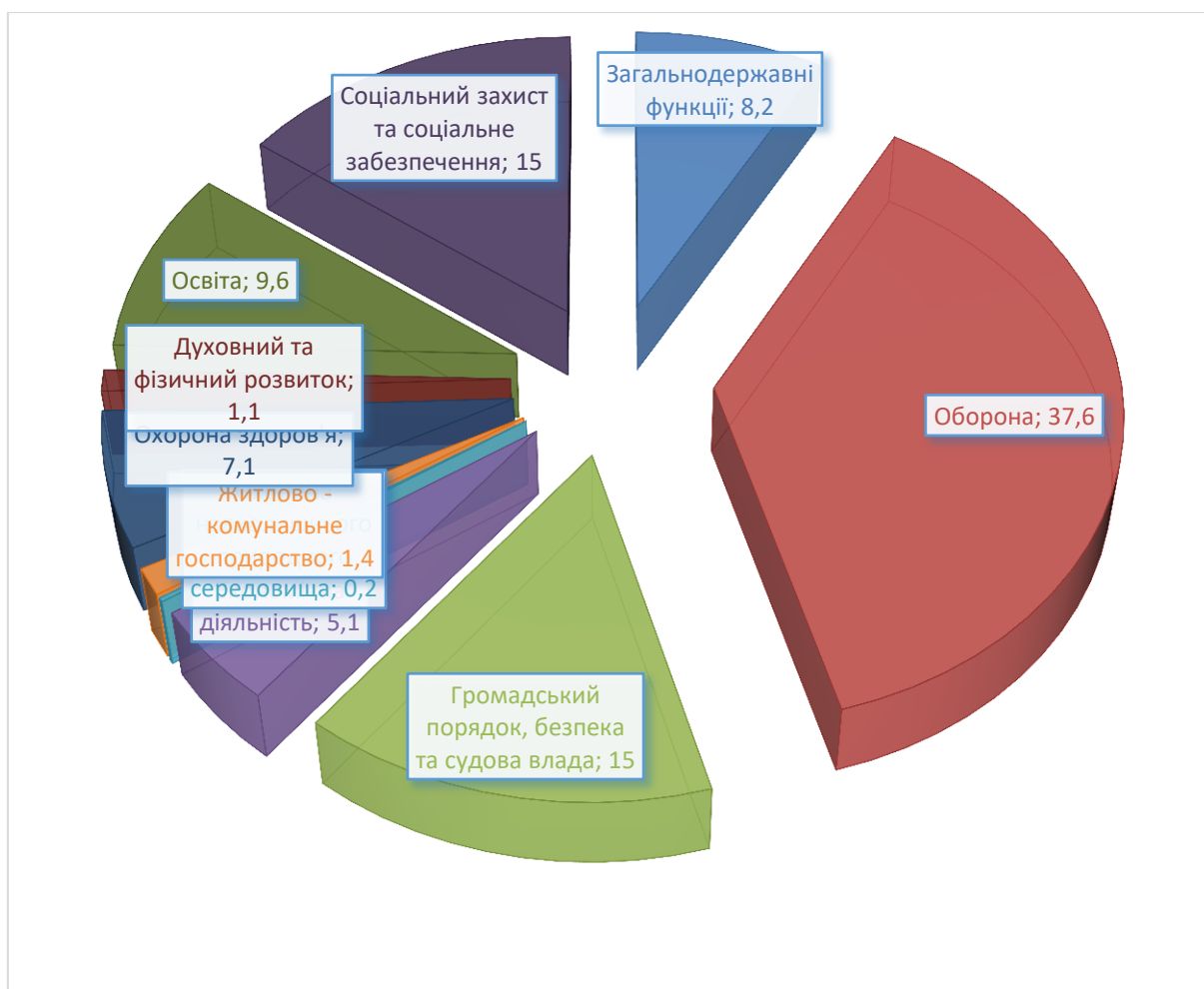

Рис. 2.9. Структура видатків Зведеного бюджету України за 2022 рік [13, 25]

Аналіз рисунку 2.9 доводить, що найбільшу частку видатків із бюджету у 2022 році становили видатки на:

- 1) оборону – 37,6 %;
- 2) громадський порядок, безпеку та суди – 15%;
- 3) соціальний захист та соціальне забезпечення населення – 15 %;
- 4) освіту – 9,6 %
- 5) загальнодержавні функції, у тому числі – обслуговування державного боргу – 8,2 %;
- 6) охорону здоров'я – 7,1 %.
- 7) економічну діяльність – 5,1 %.

Аналіз видатків 2022 показує, що кардинально змінилась структура видатків у 2022 році. На першому місці за обсягом стали оборонні витрати –

37,6 %. На другому місці стали видатки на громадський порядок та безпеку – 15 %. Разом ці дві групи видатків склали 52,6 %. Тобто, кожні 52 копійки з 1 гривні витрачались на військові та безпекові потреби держави. Це було пов'язано із необхідністю фінансувати українську армію, яка встала на захист батьківщини від російської армії. Основними факторами зростання військових та безпекових видатків стали:

- зростання грошового забезпечення військовослужбовців, які приймають участь у військових діях до 100 тис. грн. та вище;
- збільшення чисельності армії до 500-600 тис. осіб;
- зростання витрат на тилове забезпечення військових;
- зростання витрат на паливно-мастильні матеріали;
- зростання витрат на озброєння та ін. потреби.

Витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення зменшилися із 20 % у 2021 році до 15 % у 2022 році.

На 4 місці у 2022 році були видатки на освіту – 9,6 %, а на 5-му місці – загальнодержавні функції – 8,2 %.

Отже, у 2022 році основним бюджетним пріоритетом для України стало фінансування оборонних та безпекових видатків, частка таких стала 52,6 %. Проте, не дивлячись на дефіцит коштів, держава продовжувала фінансувати соціальні видатки, освіту та медицину, хоча, на дещо нижчому рівні, ніж у 2020-2021 роках.

Отже, аналіз бюджетних видатків України за три останні роки свідчить, що показники доходів та видатків Зведеного бюджету України щорічно зростали. Поряд із цим, щорічно зростала розбалансованість бюджету та розрив між доходами та видатками. У 2022 році дефіцит був спричинений військовим станом та становив 844,8 млрд. грн., отже зріс порівняно з 2021 роком у 4,5 рази. Зростання дефіциту у 2020 та 2021 роках пояснюється збільшенням фінансування бюджетних витрат у зв'язку із епідемією Коронавірусу.

У 2020-2021 роках суттєво змінились пріоритети бюджетної політики, оскільки на друге та третє місце піднялись витрати на економічну діяльність – 16,5 % у 2020 році, та 15,9 % у 2021 році, на п'яте місце піднялась охорона здоров'я – 11,0 %. Тобто, держава почала більше фінансувати економічну діяльність та медицину. Збільшення коштів на економічну діяльність пояснюється тим, що розпочала діяти програма «Велике будівництво» доріг та інших об'єктів, на яку виділяються значні кошти із бюджету України. Збільшення видатків на медицину у 2020-2021 роках було спричинено пандемією COVID-19.

У 2022 році основним бюджетним пріоритетом для України стало фінансування оборонних та безпекових видатків, частка таких стала 52,6 %. Проте, не дивлячись на дефіцит коштів, держава продовжувала фінансувати соціальні видатки, освіту та медицину, хоча, на дещо нижчому рівні, ніж у 2020-2021 роках.

2.3. Бюджетне фінансування національної оборони

В контексті військових дій в Україні цікавим буде розглянути бюджетне фінансування національної оборони, яке є наразі пріоритетним.

В Конституції України фінансування нашої оборони закріплено у статті 17, де визначено основні умови функціонування України:

- «захист суверенітету, збереження територіальної цілісності, забезпечення відповідної економічної й інформаційної безпеки» [].

Оборона України, захист її незалежності, кордонів і недоторканності покладаються на Збройні Сили України (ЗСУ). Згідно стратегії національної безпеки та оборони України із 2014 року фінансування ЗСУ та інших військових формувань повинно складати не менше 5 % від валового внутрішнього продукту (ВВП).

На рис. 2.10. зробимо аналіз динаміки фінансування національної оборони за останні три роки.

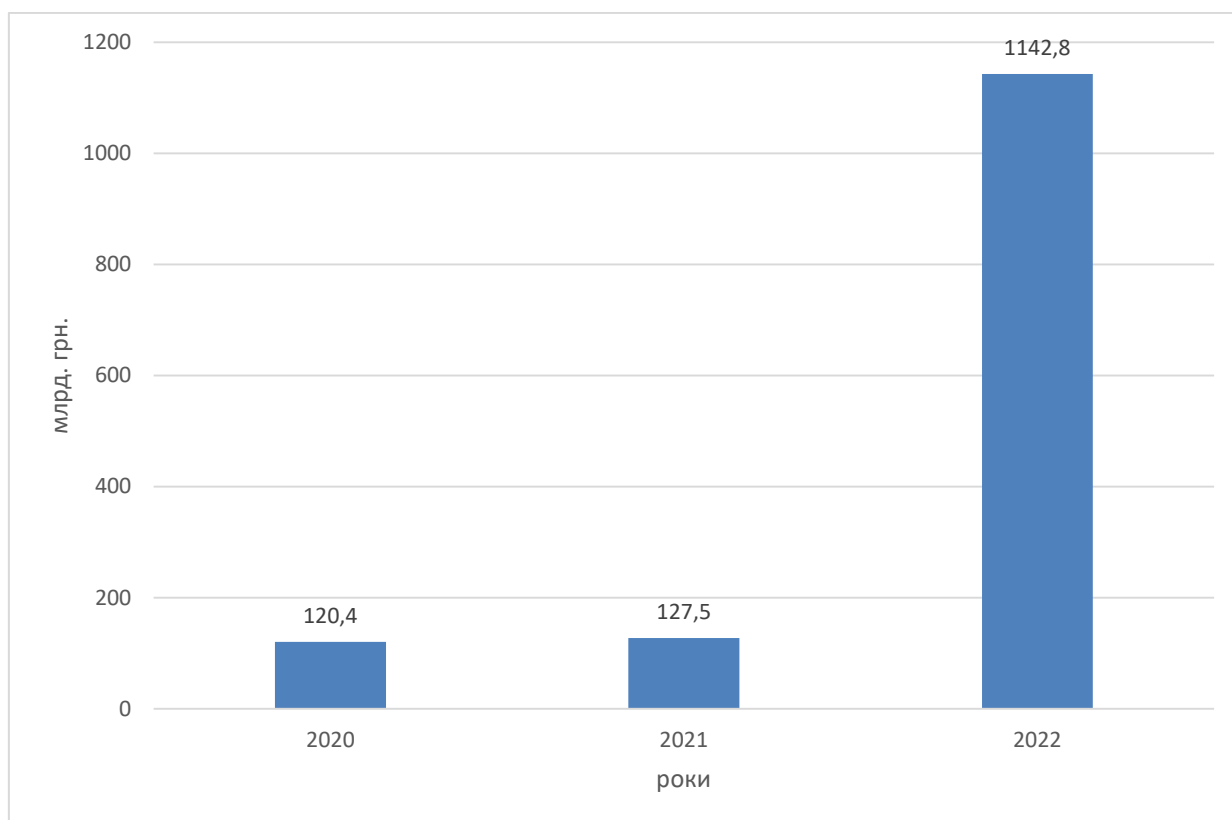

Рис. 2.10. Аналіз динаміки фінансування національної оборони в Україні за 2020-2022 роки [13, 25]

Із рис. 2.10. можна побачити, що фінансування національної оборони в Україні у 2022 році зросло у 9,0 разів, із 127,5 млрд.грн. у 2021 році до 1142,8 млрд.грн. у 2022 році.

До 2021 року видатки на оборону України займали менше 10 відсотків усіх видатків Державного бюджету. У 2020 та 2021 рр. їх частка поступово зменшувалась попри зростання абсолютної суми видатків на армію.

Інша ситуація склалась у 2022 році, коли розпочалась збройна агресія росії проти незалежної держави Україна.

Розглянемо видатки на фінансування української армії із державного бюджету за 2022 рік.

Структура видатків із Державного бюджету за 2022 рік зображена на рис. 2.11.

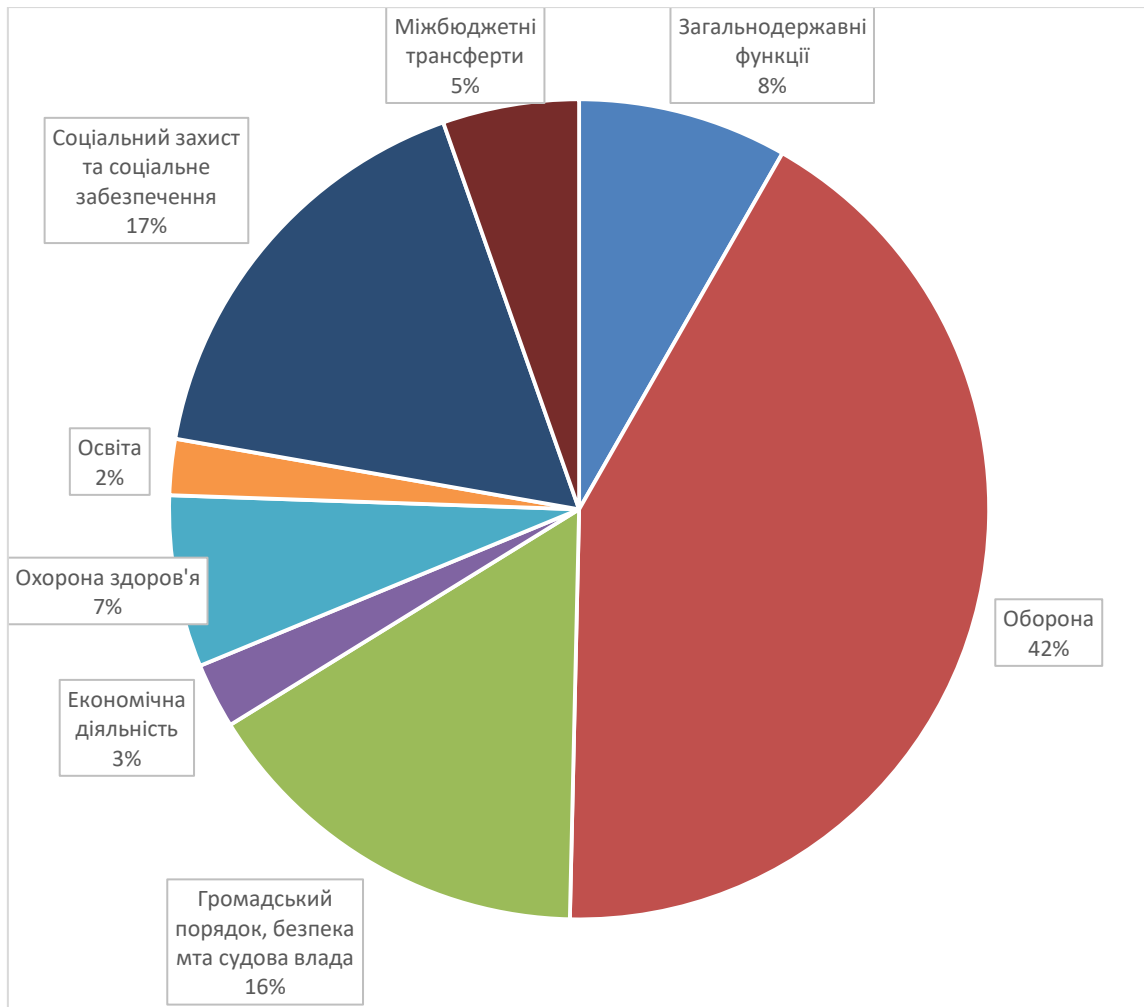

Рис. 2.11. Структура видатків Державного бюджету України за 2022 рік [13, 25]

На рис. 2.11. видно, що найбільші суми держава витрачає на захист нашої держави. Видатки на армію та оборони зросли набагато, тепер частка таких видатків становить 42 %, разом із видатками на безпеку та порядок вони склали 58 %.

Наразі фінансування Збройних сил України відбувається з трьох джерел.

По-перше - це пряме фінансування із Державного бюджету, джерелом є податки та інші надходження від фізичних та юридичних осіб.

По-друге, вагомим джерелом фінансування ЗСУ є військовий збір, запроваджений з 2014 року. «З 3 серпня 2014 року набрав чинності Закон

України від 31 липня 2014 року № 1621 "Про внесення змін до Податкового кодексу і державного бюджету" України, якими зокрема, тимчасово встановлено військовий збір». Збір нараховується у розмірі 1,5 % від індивідуального доходу. Наприклад, у 2020 році було сплачено 21,5 млрд. грн. військового збору.

Бюджетне фінансування ЗСУ здійснюється через кошторисний метод. Кошторис – основний плановий документ, де зазначені статті видатків для підрозділу з сумами, які виділені на поточний бюджетний рік для цього підрозділу. Наразі, цей метод є основним для ЗСУ, через бюджет фінансуються основні потреби військових. Основною статтею видатків є грошове забезпечення, оскільки наразі чисельність ЗСУ налічує більше 710 тисяч військовослужбовців.

«У лавах Збройних сил України до початку повномасштабної війни з росією було близько 261 тисяч осіб, з урахуванням цивільних. На сьогоднішній день, за словами міністра оборони Олексія Резнікова, лише у ЗСУ налічується приблизно 700 тисяч осіб, а весь сектор безпеки та оборони охоплює до мільйона українців» [35].

Окрім чисельності армії, зросла сума щомісячного грошового забезпечення військових під час війни/

Виплати військовим зараз складаються із двох частин:

1. Щомісячне грошове забезпечення, яке вони отримують відповідно до посади, звання та вислуги років;
2. Додаткова грошова винагорода, встановлена на період воєнного часу.

Додаткова винагорода становить за місяць:

- для тих військових, які не залучені до бойових дій - 30 тис. гривень (близько тисячі за день);
- для військових, які залучені до бойових дій – 100 тис. гривень (близько 3 тисяч за день).

«Щоб отримувати виплати, військовий повинен мати рахунок у будь-якому українському банку. Розрахунок відбувається у поточному місяці за попередній та ділиться на дві частини: у першій декаді місяця нараховується щомісячне грошове забезпечення відповідно до посади, звання та інших параметрів, а у другій декаді – додаткова винагорода.

«Чим більше днів військовослужбовець провів у бою, тим більшу додаткову винагороду він отримає. Кожного місяця ця сума може суттєво відрізнятись», – розповів міністр Резніков.

Якщо виникли проблеми з виплатами, військовий повинен звернутися безпосередньо до командира або до його заступника по роботі з особовим складом, за необхідності – до фінансової служби частини. Якщо питання не вирішилося, можна зателефонувати на гарячу лінію Департаменту фінансів Міністерства оборони» [41].

Наступний метод фінансування армії – це військові облігації або військові облігації внутрішньої державної позики.

Після початку агресії проти України 24 лютого 2022 року, у березні Міністерство фінансів України розпочало аукціони із реалізації військових облігацій.

«Військові облігації - це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів.

Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, використовуються на безперебійне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану - соціальні та оборонні.

Кожен вівторок Мінфін проводить аукціони з продажу військових ОВДП. Оголошення та результати аукціонів публікуються на сайті» [8, 9].

На зараз розміщено наступні військові облігації внутрішньої державної позики (таблиця 2.1):

Таблиця 2.1

Військові ОВДП

ISIN код військових облігацій	Термін до погашення	Дата погашення	Остання дата розміщення	Ставка
Гривня				
UA4000225940	6 місяців	11.01.2023	30.08.2022	12%
UA4000226427	6 місяців	05.04.2023	29.11.2022	14%
UA4000226658	6 місяців	10.05.2023	13.12.2022	14%
UA4000225668	1 рік	01.03.2023	22.03.2022	11%
UA4000225809	1 рік	21.06.2023	03.05.2022	11%
UA4000226195	6 місяців	05.07.2023	10.01.2023	14%
UA4000226260	1 рік	27.09.2023	29.11.2022	16%
UA4000225908	1,5 роки	25.10.2023	28.06.2022	11,5%
UA4000226450	1,5 роки	13.03.2024	13.12.2022	18,5%
UA4000226286	2 роки	26.06.2024	26.07.2022	14%
Долар США				
UA4000226138	6 місяців	29.12.2022	19.07.2022	4,0%
UA4000225775	6 місяців	27.04.2023	15.11.2022	4,25%
UA4000225874	6 місяців	25.05.2023	20.12.2022	3,7%
UA4000226120	6 місяців	22.06.2023	27.12.2022	4,25%
UA4000227052	6 місяців	20.07.2023	10.01.2023	4,25%
UA4000227003	1 рік	28.12.2023	27.12.2022	4,5%
Євро				
UA40002268S4	6 місяців	11.05.2023	29.11.2022	2,5%
UA4000222509	8 місяців	01.12.2022	24.05.2022	2,5%
UA4000226039	1 рік	15.06.2023	10.01.2023	3,0%

Джерело: [8, 9].

Отже, доходи бюджету України у 2021 році зросли на 20,7 % порівняно із 2020 роком, а у 2022 році зросли ще на 32,1 %, тобто за три роки сукупно на 52,8 %, що є доволі високим показником.

Аналіз показує, що у 2022 році докорінно змінилась структура доходів Зведеного бюджету України. Це відбулось по причині війни в Україні. Податкові доходи бюджетів усіх рівнів зменшились по таких причинах, пов'язаних із війною:

- масової внутрішньої та зовнішньої міграції населення, яке рятувалось від бойових дій;
- закриття підприємств на окупованих територіях та релокації бізнесу із зони бойових дій;
- податковими пільгами, наданими урядом бізнесу для компенсації втрат від військового стану;
- падіння попиту на продукцію внаслідок зменшення доходів населення;
- мобілізації працівників – чоловіків;
- порушення логістичних шляхів постачання та перебудови їх на нові транспортні маршрути;
- зростання цін на сировину та матеріали, девальвації курсу гривні.

У 2022 році частка податкових надходжень зменшилась із 87,46 % до 61,16 %, натомість зросла частка міжнародної допомоги Україні до 21,9 %.

Аналіз бюджетних видатків України за три останні роки свідчить, що показники доходів та видатків Зведеного бюджету України щорічно зростали. Поряд із цим, щорічно зростала розбалансованість бюджету та розрив між доходами та видатками. У 2022 році дефіцит був спричинений військовим станом та становив 844,8 млрд. грн., отже зріс порівняно з 2021 роком у 4,5 рази. Зростання дефіциту у 2020 та 2021 роках пояснюється збільшенням фінансування бюджетних втрат у зв'язку із епідемією Коронавірусу.

У 2020-2021 роках суттєво змінилися пріоритети бюджетної політики, оскільки на друге та третє місце піднялись витрати на економічну діяльність – 16,5 % у 2020 році, та 15,9 % у 2021 році, на п'яте місце піднялась охорона здоров'я – 11,0 %. Тобто, держава почала більше фінансувати економічну діяльність та медицину. Збільшення коштів на економічну діяльність пояснюється тим, що розпочала діяти програма «Велике будівництво» доріг та інших об'єктів, на яку виділяються значні кошти із бюджету України. Збільшення видатків на медицину у 2020-2021 роках було спричинено пандемією COVID-19.

У 2022 році основним бюджетним пріоритетом для України стало фінансування оборонних та безпекових видатків, частка таких стала 52,6 %. Проте, не дивлячись на дефіцит коштів, держава продовжувала фінансувати соціальні видатки, освіту та медицину, хоча, на дещо нижчому рівні, ніж у 2020-2021 роках.

Зараз фінансування Збройних сил України відбувається за рахунок таких основних джерел:

- 1) податки фізичних та юридичних осіб;
- 2) військових збір;
- 3) військові облігації або військові облігації внутрішньої державної позики.

РОЗДІЛ 3

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Особливості бюджетної політики в період військового стану в Україні

Відомо, що воєнні дії привносять суттєві зміни у бюджетну політику держави. Держава повинна обмежити витрачання коштів на невійськові потреби та збільшити кошти на оборону. Одразу постає проблема наповнення бюджету, оскільки суттєво зменшуються доходи у зв'язку із військовими діями. Держави починають більше залучати коштів та використовувати емісійні джерела наповнення бюджету.

Опісля початку широкомасштабної війни, яку агресор путін розпочав проти України, перед нашою країною постали нові виклики у сфері бюджетної політики щодо наповнення та ефективного перерозподілу обмежених бюджетних коштів. На початку війни основним інструментом управління у цих процесах став Резервний фонд Державного бюджету. Верховна Рада України одразу прийняла зміни до Державного бюджету України та збільшила його обсяг. Тобто Верховна Рада спростила управління бюджетними коштами, щоб кожен раз не збиратись і вносити зміни, уряд своїми розпорядженнями може в любий час здійснити виділення коштів із резервного фонду на потреби Міністерства оборони та Міністерства внутрішніх справ. Уряд продовжив фінансувати і соціальні витрати - підтримувати безробітних та внутрішньопереміщених осіб, відновлювати життя на звільнених територіях.

Верховна Рада у квітні 2022 року прийняла Закон «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» № 2218-ІХ [14]. Цим Законом було збільшено на 200 млрд. грн. видатків загального

фонду державного бюджету за програмою «Резервний фонд» за рахунок збільшення на таку суму державних запозичень (відповідно, збільшивши граничні обсяги державного боргу та дефіцит державного бюджету). При цьому, усі додаткові кошти з резервного фонду державного бюджету витрачаються виключно на заходи забезпечення безпеки та оборони, фінансову підтримку внутрішньо переміщених осіб. У цілому цей Закон дав можливість акумулювати великі кошти резервного фонду державного бюджету, та в оперативному порядку спрямовувати їх на забезпечення потреб сектору оборони та безпеки для протистояння широкомасштабній збройній агресії злочинця Путіна проти України, а також вирішення невідкладних питань щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб [14].

Згідно із прийнятим рішенням Кабінету Міністрів України щомісячна допомога з бюджету на проживання для внутрішньо переміщених осіб надається у таких розмірах:

- для внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю та дітей – 3 тис.грн;
- для інших внутрішньо переміщених осіб – 2 тис. грн.

Така допомога на проживання не оподатковується податком з доходів фізичних осіб та не враховується при обчисленні сукупного доходу родини при призначенні інших видів соціальної допомоги. Виплата допомоги внутрішньо переміщеним особам на проживання не припиняється, якщо вони повернулись до місця свого постійного проживання, але є власниками нерухомого майна, яке знищене внаслідок бойових дій, спричинених воєнною агресією Росії, та подали заявку на відшкодування відповідних витрат. Це можна зробити через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, а також, заявку на допомогу для проживання можна подати дистанційно через додаток «Дія» або особисто у органах соціального захисту населення своєї громади або ЦНАП [22].

З метою забезпечення безперервного фінансування бюджетних видатків Україна провела активні перемовини із міжнародними партнерами щодо залучення фінансової допомоги. Президент України В.Зеленський

навесні 2022 р. взяв участь у зборах Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) та Світового Банку (СБ), які проходили за участю міністрів фінансів та голів центральних банків країн-членів G 20. У онлайн-виступі президент зазначив, що Україна потребує щомісячної підтримки в сумі до 7 млрд.дол. США, а прем'єр-міністр Д.Шмигаль зауважив, що для покриття дефіциту держбюджету потрібно 5 млрд.дол. США щомісячно. Міністр фінансів України разом із керівництвом НБУ взяли участь у діяльності Міжнародного валютного та фінансового комітету, яка також проходила для цього міжнародного заходу. Під час зустрічей із директоркою - розпорядником МВФ Крісталіна Георгієвою та президентом Світового банку Девід Малпасом, а також із членами цих організацій було узгоджено щомісячне фінансування обсягом до 5 млрд.дол. США. Крім цього, в межах цих Зборів було проведено декілька двосторонніх зустрічей із міністрами фінансів Німеччини, США, Італії, Англії, Франції, Канади та інших держав. Міністр економіки та фінансів з Італії підтвердив намір надати для України кредит у розмірі 300 млн. євро. Розпочато підготовку угоди про кредит підтримки макрофінансової стабільності від Німеччини обсягом 250 млн. євро [22].

Україна продовжує успішно використовувати боргове фінансування та розміщувати на ринкових засадах військові облігації та залучати комерційне фінансування до бюджету. Частина облігацій викуповує Національний банк України (НБУ), але більшу частину купує банківський сектор та приватні інвестори: пересічні громадяни, бізнесмени, іноземні інвестори. Розміщення військових облігацій на аукціоні щовівторка провадить Міністерство фінансів України. В цих аукціонах беруть участь лиш первинні дилери - банки, які інвестують власні кошти або кошти своїх клієнтів. Купив облігації, первинні дилери після цього виставляють частину з них на продажі на вторинному ринку. Далі їх купують фондові біржі, через які придбати боргові облігації можуть усі охочі. В умовах війни уряд та учасники ринку максимально спростили процедуру купівлі військових облігацій. Для фізичних осіб достатньо мати паспорт та ідентифікаційний код, для

юридичних осіб – код ЄДРПОУ та рахунок у банку. Прості громадяни можуть купити військові облигації навіть через мобільний додаток «Дія». Також, таку можливість надають:

- «БТС-брокер» (застосунок BondUA),
- «УНІВЕР капітал» (Wotan для iOS та Android),
- «Інвестиційний капітал Україна» (online.icu),
- ПриватБанк (Privat24) [22].

Вартість одної військової облигації - від 1000 гривень. Вони різняться за:

- терміном виплат – на строк до 1,5 року;
- відсотками виплат – до 16 відсотків річних;
- назвами на честь тимчасово окупованих міст – Донецьк, Херсон, Мелітополь, Маріуполь, тощо [8].

Дія не продає ці облигації самостійно. Застосунок лиш допомагає придбати облигації в банків та ліцензованих брокерів.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливо було забезпечити не лише виконання державного бюджету, але і оперативне та постійне виконання місцевих бюджетів. Для забезпечення ефективного функціонування бюджетної сфери України та життєво необхідних потреб мешканців об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у період дії воєнного стану Уряд та Верховна Рада України, інші органи виконавчої влади почали приймати низку швидких, оперативних та ефективних рішень.

Для створення умов своєчасного та оперативного реагування на потреби щодо фінансового забезпечення нашої оборони, безпеки населення та функціонування бюджетної системи, урядом України були підготовлені основні заходи змін у галузі місцевих бюджетів із відповідними поясненнями (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні заходи у бюджетному процесі місцевих бюджетів України
на час військового стану

№ п/п	Зміст заходу
1	2
1	Внесення змін до місцевого бюджету приймається виконавчими комітетами відповідних місцевих рад територіальних громад, місцевими державними адміністраціями, військово - цивільними адміністраціями або військовими адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів. Не потрібно ухвалення відповідного рішення Верховною Радою Автономної Республіки Крим, або відповідною місцевою радою.
2	Перерозподіл видатків з бюджету та надання кредитів із бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації або субвенції, у межах загального обсягу бюджетних призначень для головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків бюджету, здійснюється без погодження відповідною комісією місцевої ради.
3	Виконавчі комітети відповідних місцевих рад громад, місцеві державні адміністрації, військово-цивільні адміністрації або інші військові адміністрації, можуть приймати рішення про перерахування коштів із місцевого бюджету державному бюджету з метою та бажанням відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України.
4	Передача коштів між двома місцевими бюджетами можлива без укладання договору.

Продовження табл. 3.1

1	2
5	Проекти місцевих бюджетів затверджуються за рішеннями виконавчих комітетів відповідних місцевих рад громад чи розпорядженнями місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій або інших військових адміністрацій.
6	Перевірки Державною аудиторською службою щодо виконання місцевих бюджетів не проводяться, а розпочаті перевірки зупиняються.
7	Дозволено перевищення обсягу резервного фонду бюджету понад 1% обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету
8	Виділення коштів з резервного фонду бюджету здійснюється за рішенням місцевої державної адміністрації, військової адміністрації, виконавчого органу відповідної ради
9	Скасована заборона здійснення розпорядниками (одержувачами) бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти
10	В умовах воєнного стану стаття 55 Кодексу про Захищені видатки бюджету не застосовується
11	Перерахування реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів територій, на яких введено воєнний стан, Казначейством не здійснюється
12	Платежі, які містять відомості, що становлять державну таємницю, незалежно від суми разового платежу здійснюються на підставі платіжних доручень без подання підтвердних документів
13	Для покриття витрат місцевих бюджетів, понесених на оплату комунальних послуг, спожитих у будівлях (приміщеннях) комунальної форми власності, у яких розміщено тимчасово переміщених осіб на безоплатній основі з резервного фонду державного бюджету надається відповідна компенсація місцевим бюджетам.

Продовження табл. 3.1.

14	Перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам населених пунктів на тимчасово неконтрольованій території Казначейством не здійснюється.
15	Оборонні та публічні закупівлі товарів, робіт і послуг здійснюються без застосування процедур закупівель та спрощених закупівель, визначених Законами України “Про публічні закупівлі” та “Про оборонні закупівлі”. Замовники повинні забезпечувати оприлюднення укладеного договору в електронній системі закупівель протягом п’яти робочих днів після його підписання
16	Скасовано вимогу Кодексу щодо передачі коштів між загальним та спеціальним фондами бюджету виключно в межах бюджетних призначень шляхом прийняття рішення про місцевий бюджет або про внесення змін до нього.
17	Скасовано усі норми щодо складання та схвалення прогнозів місцевих бюджетів
18	Скасовано терміни подання Казначейством звітності про виконання місцевих бюджетів.
19	ПДВ на внутрішні перевезення авіатранспортом зменшено із 20% до 7% (Тимчасово, до 31 грудня 2024 року)
20	Ставки акцизного податку на бензини моторні, важкі дистиляти та скраплений газ встановлено на рівні 0 євро за 1000 літрів.
21	Фізичні особи – підприємці – платники єдиного податку першої та другої групи, мають право не сплачувати єдиний податок.
22	ФОП другої та третьої груп платників єдиного податку, а також юридичні особи, які належать до третьої групи платників єдиного податку, мають право за власним рішенням не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України.

Джерело: [22]

Важливим джерелом фінансування бюджетних програм стала фінансова допомога та позики від міжнародних партнерів та іноземних держав. Поряд із бюджетним фінансуванням - це друге за значенням джерело фінансування видатків бюджету.

«Загальна сума міжнародної допомоги, яка надійшла до бюджету України з 24 лютого, перевищила 28 млрд дол.» [29].

У 2022 році внесок міжнародних партнерів склав 65 % від усього додаткового фінансування, що отримав український бюджет (рис. 3.2).

«Найбільший внесок до українського держбюджету зробили США, ЄС, Німеччина, Канада, Великобританія. Допомога від цих країн становить третину видатків українського зведеного бюджету-2022 станом на початок листопада» [29].

Джерело: Міністерство фінансів, Кільський інститут світової економіки, дослідження ЦЕС

Рис. 3.2. Міжнародна фінансова допомога Україні у 2022 році [29].

Сукупна потреба України у бюджетному фінансуванні у 2022 році перевищила 46 млрд. доларів, тому різниця коштів, яку недодали міжнародні партнери була перекрита прямим монетарним фінансуванням Нацбанку та внутрішніми запозиченнями [29].

Отже, нами були розглянути основні зміни у бюджетній політиці України на період запровадження військового стану. Основним інструментом управління на початковому етапі війни, коли потрібно було терміново змінювати параметри бюджету, став резервний фонд держбюджету. Верховна Рада України прийняла зміни до Державного бюджету України з метою збільшення його обсягу. Уряд своїми розпорядженнями регулярно виділяв коштів із резервного фонду, насамперед, для потреб оборони та безпеки країни. Важливими напрямками видатків, також, стали, надання допомоги внутрішньопереміщеним особам та безробітним, відновлення звільнених територій.

«Після початку збройної агресії росії проти нашої країни в сфері державних фінансів України проявилися наступні тенденції:

- суттєве збільшення сумарних видатків державного бюджету (на 41,5% у реальному вимірі) та частки бюджетного фінансування сектору безпеки і оборони;
- номінальне зниження доходів бюджету, внаслідок звуження економічної діяльності та надання податкових пільг українському бізнесу;
- активне залучення державних позик і накопичення державного боргу для протидії зниженню податкових надходжень в умовах нарощування державних видатків;
- інтенсифікація грантово-кредитної підтримки від зовнішніх офіційних кредиторів як форми прояву солідарності з Україною провідних держав світу;
- фактичне закриття зовнішніх приватних джерел фінансування для Уряду на невизначений період часу;
- випуск внутрішніх військових облігацій Урядом та залучення емісійних ресурсів центрального банку для підтримання бажаних обсягів розміщення облігацій при слабкій участі приватних інвесторів» [3].

3.2. Основні проблеми та перспективи бюджетної політики

Бюджетна політика України в умовах воєнного стану була спрямована на підтримку оборони, економіки та суспільства, що зазнали втрат. У першій половині 2022 р. загострилась проблема збалансування доходів та видатків державного бюджету. Внаслідок руйнівної війни та запровадженої після її початку податкової лібералізації (зниження податкового навантаження та запровадження пільг) спостерігались значні втрати доходів бюджету. Поряд із цим, постала нагальна потреба наростити фінансування обороноздатності країни, та збільшити соціальні виплати, допомоги внутрішньо переміщеним особам, фінансувати звільнені території. Досягти бюджетного балансу частково вдалось завдяки міжнародній фінансовій допомозі, яка почала надходити від іноземних країн-партнерів.

На відміну від попередніх років, зараз на першому місці у нас стоїть оборона та захист нашої держави. Бюджетне фінансування армії в Україні у 2023 році порівняно із 2021 роком зросло у 10 разів, із 127,5 млрд. грн. у 2021 році до понад 1200 млрд. грн. у 2023 році Тепер частка видатків на оборону становить 43 % та займає першу позицію.

Україна після початку війни стикнулась із гострим дефіцитом коштів. Цьому сприяло:

- збільшення чисельності ЗСУ із 260 тис. осіб до 750 тис. осіб та запровадженням додаткових грошових винагород військовим: у сумі 30 тис. грн. – для тих, які не задіяні у бойових діях, і 100 тис. грн. – для тих, які приймають участь у бойових діях;

- збільшення потреби у бойовій техніці та боєприпасах, пальному;

- збільшенням потреби у харчуванні армії, медикаментах та тиловому забезпеченні;

- збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та потреби у виплатах для них;

- необхідність у дотаціях для збиткових державних підприємств – Укрзалізниці, Укренерго, Нафтогаз, та ін.;
- потреба у відновленні зруйнованої інфраструктури;
- збільшення дотації Пенсійному фонду у зв'язку із зменшенням поступлень внаслідок зменшення працездатних осіб;
- зменшення податкових доходів внаслідок зростання безробіття, міграції, закриття та релокації бізнесу.

Зараз фінансування видатків бюджету здійснюється за рахунок таких основних джерел:

- 1) податки фізичних та юридичних осіб;
- 2) боргове фінансування через облігації внутрішньої та зовнішньої державної позики. Залучені кошти від облігацій використовуються на безперебійне фінансування військових та соціальних потреб;

У 2022 році за допомогою військових облігацій було залучено 250,7 млрд. грн., загалом у 2022 та 2023 році – 498 млрд.грн. [31].

- 3) міжнародна фінансова та грантова допомога.

У 2022 році Україна отримала загальну міжнародну фінансову допомогу у сумі 31,2 млрд. дол., у тому числі:

- 14,04 млрд. дол. - безкоштовні грантові кошти;
- 17,16 млрд. дол. - дешеві кредити.

Найбільшими донорами України стали:

- США – 12 млрд. дол.;
- ЄС – 7,9 млрд. дол.;
- МВФ – 2,7 млрд. дол.;
- Канада – 1,9 млрд. дол.;
- Німеччина – 1,6 млрд. дол. [31].

4) грошова емісія та сеньйораж. У 2022 році емісія Національного банку України склала 400 млрд. грн., які були перераховані до держбюджету [31];

У 2023 році додалися наступні проблеми бюджетної сфери, які ускладнили бюджетний баланс.

- «При щомісячних видатках 250-300 млрд грн Україна самостійно збирає у вигляді податків лише 80-100 млрд грн. Решту доводиться позичати на внутрішньому ринку і просити в міжнародних партнерів» [7].

- заборгованість бюджету перед військовими пенсіонерами та іншими позивачами за рішеннями судів становить близько 43,1 млрд. грн.;

- «Сума збитків, які російська агресія завдала українському довкіллю, у березні 2023 року оцінювалася 52 млрд. дол.» [7].

- «запроваджені на початку великої війни податкові пільги, зокрема щодо пального, коштували бюджету десятки і навіть сотні мільярдів гривень. Так, за 2022 рік бюджет недоотримав 179,4 млрд. грн. лише митних платежів, у січні-лютому 2023 року – 25,2 млрд грн. Пільгова ставка ПДВ для пального коштувала бюджету-2022 66,9 млрд грн. Це без урахування пального для армії.» [7]. У липні 2023 року держава відмінює пільги та повертається до довоєнної системи оподаткування;

- «Є ризик, що державі доведеться здійснювати додаткові видатки для докапіталізації своїх банків. Через війну чимало застав за кредитами знищені, а платоспроможність позичальників суттєво знизилася. За розрахунками НБУ, частка непрацюючих кредитів може збільшитися на 30% всього кредитного портфеля банківської системи» [7].

- «В умовах війни в Україні майже відсутнє кредитування. Найчастіше нові позики видаються в межах державних програм, зокрема "5-7-9%". Ці програми передбачають, що частину процентної ставки держава компенсує з бюджету. Однак через стрімке зростання відсоткових ставок за кредитами видатки на компенсацію за ними у 2022 році суттєво зросли. Із запланованих на 2022 рік 3 млрд грн фактично за пільгові кредити бюджет заплатив 6,3 млрд грн. Ще близько 4,5 млрд грн становив борг держави перед банками за компенсацію ставок». У 2023 році рефінансування під 0 % відмінено, але борги перед банками залишилися» [7].

- «У проєкті фінансового плану "Нафтогазу" на 2023 рік закладені 327 млрд грн, які компанія хоче отримати з державного бюджету. Лєвова частка коштів – компенсація так званого механізму ПСО, тобто виплата різниці між ринковими та пільговими тарифами на газ. При цьому 116,5 млрд. грн із загальної суми – непокриті доходами витрати 2022 року» [7].

- «У зв'язку із скороченням виробництва та реалізації електроенергії, у тому числі через захоплення росіянами Запорізької АЕС, за оцінками "Енергоатома", у 2023 році компанія недоотримає 82,5 млрд грн. Через це "Енергоатом" зменшить виплату податків та зборів у бюджет на 21 млрд грн. Ця сума – прямі втрати бюджету» [7].

Відміна у липні 2023 роки податкових пільг, запроваджених на початку війни, дасть змогу збільшити податкові надходження бюджету. Проте, вони не зможуть покрити усі видатки України. Завдяки міжнародній донорській підтримці брак бюджетних коштів частково буде покрито.

«G7 передбачила \$39 млрд на фінансово-економічну підтримку України у 2023 році, заявив міністр фінансів Японії Шунічі Сузукі, повідомляє CNN. Виступаючи на прес-конференції після зустрічі міністрів фінансів G7 в Індії, Сузукі сказав, що Група семи також попросила Міжнародний валютний фонд "прискорити свою роботу щодо складання програми підтримки до березня" [26].

Для збалансування бюджету та збільшення його фінансування Україні потрібно:

- збирати більше податків від фізичних осіб та бізнесу. Для цього потрібно, щоб зменшувалось безробіття, більше створювалось нових робочих місць, бізнес отримував стабільні доходи. Для цього державі потрібно продовжувати підтримувати бізнес через дешеві кредити, правову підтримку, спрощену систему обліку та звітності;

- для росту доходів бюджету потрібно, щоб зросла зайнятість населення та зменшилось безробіття. Державі потрібно створити умови для

повернення на батьківщину українців, які виїхали. Також, стимулювати зменшення тіньових доходів найманих працівників;

- додаткові кошти дасть продаж облігацій, які потрібно зробити більш привабливими для населення та бізнесу через незначне збільшення процентної ставки (до 1-2 %);

- необхідно продовжити програму отримання Україною міжнародної грантової допомоги. Це дасть співпраця як із окремими країнами – США, Канадою, Англією, Францією, Німеччиною, Прибалтами, так і з Європейським Союзом в цілому;

- додаткові кошти можуть бути залучені від міжнародних організацій – МВФ, ООН, НАТО, Червоного Хреста, ЮНЕСКО, МАГАТЄ та інших ;

- важливо списання для України частини попередніх боргів перед міжнародними організаціями та окремими державами. Частину виплат боргу можуть взяти на себе інші країни з коаліції та партнери з Паризького клубу кредиторів.

Отже, після початку війни росії проти нашої України у бюджетній політиці України проявились наступні тенденції:

- суттєво зросли сумарні видатки державного бюджету - на 42 % у реальному вимірі, та частки бюджетного фінансування безпеки та оборони;

- зниження поступлень доходів бюджету внаслідок згорання економічної діяльності та податкових пільг бізнесу;

- активне залучення державних внутрішніх позик і накопичення державного боргу для компенсації нестачі податкових поступлень в умовах зростання державних видатків;

- збільшення грантово-кредитної підтримки від міжнародних партнерів як форма прояву солідарності з Україною;

- фактичне закриття приватних зовнішніх джерел фінансів для України;

- «випуск внутрішніх військових облігацій Урядом та залучення емісійних ресурсів центрального банку для підтримання бажаних обсягів розміщення облігацій при слабкій участі приватних інвесторів» [3].

Для збалансування бюджету та збільшення його фінансування, покращення бюджетної політики потрібно:

- збирати більше податків від фізичних осіб та бізнесу. Для цього потрібно, щоб зменшувалось безробіття, більше створювалось нових робочих місць, бізнес отримував стабільні доходи. Для цього державі потрібно продовжувати підтримувати бізнес через дешеві кредити, правову підтримку, спрощену систему обліку та звітності;

- для росту доходів бюджету потрібно, щоб зросла зайнятість населення та зменшилось безробіття. Державі потрібно створити умови для повернення на батьківщину українців, які виїхали. Також, стимулювати зменшення тіньових доходів найманих працівників;

- додаткові кошти дасть продаж облігацій, які потрібно зробити більш привабливими для населення та бізнесу через незначне збільшення процентної ставки (до 1-2 %);

- необхідно продовжити програму отримання Україною міжнародної грантової допомоги. Це дасть співпраця як із окремими країнами – США, Канадою, Англією, Францією, Німеччиною, Прибалтами, так і з Європейським Союзом в цілому;

- додаткові кошти можуть бути залучені від міжнародних організацій – МВФ, ООН, НАТО, Червоного Хреста, ЮНЕСКО, МАГАТЕ та інших ;

- важливо списання для України частини попередніх боргів перед міжнародними організаціями та окремими державами. Частину виплат боргу можуть взяти на себе інші країни з коаліції та партнери з Паризького клубу кредиторів.

- продовжувати реформи суспільних інститутів та приводити їх до міжнародних стандартів ефективності, прозорості та безпеки;

- скорочувати кількість збиткових державних підприємств.

ВИСНОВКИ

Бюджетна політика держави - це сукупність заходів уряду та місцевого самоврядування з організації та використання бюджетних коштів з метою забезпечення економічного та соціального розвитку держави та громад.

Реалізацію бюджетної політики та її успішне впровадження до життя забезпечує бюджетний механізм, який є найдинамічнішою частиною бюджетної політики. Бюджетний механізм – це сукупність конкретних форм бюджетних відносин, інструментів і методів мобілізації та витрачання бюджетних коштів. Основне призначення бюджетного механізму – це фінансове забезпечення економічних та соціальних процесів у державі та регулювання бюджетних потоків для цього.

Множинність бюджетних відносин та взаємозв'язків передбачає застосування різних видів та форм, методів та важелів, інструментів використання фінансів як відповідних елементів бюджетного механізму.

Аналіз показав, що доходи бюджету України у 2021 році зросли на 20,7 % порівняно із 2020 роком, а у 2022 році зросли ще на 32,1 %, тобто за три роки сукупно на 52,8 %, що є доволі високим показником. Проте, у 2022 році докорінно змінилась структура доходів Зведеного бюджету України по причині війни в Україні: частка податкових надходжень зменшилась із 87,46 % до 61,16 %, натомість зросла частка міжнародної допомоги Україні до 21,9 %.

Аналіз бюджетних видатків України за три останні роки свідчить, що показники доходів та видатків Зведеного бюджету України щорічно зростали. Поряд із цим, щорічно зростала розбалансованість бюджету та розрив між доходами та видатками. У 2022 році дефіцит був спричинений військовим станом та становив 844,8 млрд. грн., отже зріс порівняно з 2021 роком у 4,5 рази. Зростання дефіциту у 2020 та 2021 роках пояснюється

збільшенням фінансування бюджетних витрат у зв'язку із епідемією Коронавірусу.

У 2020-2021 роках суттєво змінились пріоритети бюджетної політики, оскільки на друге та третє місце піднялись витрати на економічну діяльність – 16,5 % у 2020 році, та 15,9 % у 2021 році, на п'яте місце піднялась охорона здоров'я – 11,0 %. Збільшення коштів на економічну діяльність пояснюється тим, що розпочала діяти програма «Велике будівництво» доріг та інших об'єктів, на яку виділяються значні кошти із бюджету України. Збільшення видатків на медицину у 2020-2021 роках було спричинено пандемією COVID-19.

У 2022 році основним бюджетним пріоритетом для України стало фінансування оборонних та безпекових видатків, частка таких у зведеному бюджеті зросла до 53 %. Проте, не дивлячись на дефіцит коштів, держава продовжувала фінансувати соціальні видатки, освіту та медицину, хоча, на дещо нижчому рівні, ніж у 2020-2021 роках.

Після початку війни росії проти України у бюджетній політиці України проявились наступні тенденції:

- суттєво зросли сумарні видатки державного бюджету - на 42 % у реальному вимірі, та частки бюджетного фінансування безпеки та оборони;
- зниження поступлень доходів бюджету внаслідок згорання економічної діяльності та податкових пільг бізнесу;
- активне залучення державних внутрішніх позик і накопичення державного боргу для компенсації нестачі податкових поступлень в умовах росту державних видатків;
- збільшення грантово-кредитної підтримки від міжнародних партнерів як форма прояву солідарності з Україною;
- фактичне закриття приватних зовнішніх джерел фінансів для України.

Відміна у липні 2023 роки податкових пільг, запроваджених на початку війни, дасть змогу збільшити податкові надходження бюджету. Проте, вони не зможуть покрити усі видатки України. Завдяки міжнародній донорській

підтримці брак бюджетних коштів частково буде покрито, G7 передбачила 39 млрд. дол. на фінансово-економічну підтримку України у 2023 році.

Для збалансування бюджету та збільшення його фінансування, покращення бюджетної політики потрібно:

- збирати більше податків від фізичних осіб та бізнесу. Для цього потрібно, стимулювати скорочення безробіття, створення нових робочих місць, отримання бізнесом стабільних доходів. Для цього державі потрібно продовжувати підтримувати бізнес через дешеві кредити, правову підтримку, спрощену систему обліку та звітності, скорочення адміністративного впливу та контролю;

- для росту доходів бюджету потрібно, щоб зросла зайнятість населення та зменшилось безробіття. Державі потрібно створити умови для повернення на батьківщину українців, які виїхали та стимулювати зменшення тіньових доходів найманих працівників;

- поступово скорочувати дефіцит бюджету з метою повернутись через три роки після перемоги до показника 3 % ВВП;

- необхідно продовжити програму отримання Україною міжнародної грантової допомоги. Це дасть співпраця як із окремими країнами – США, Канадою, Англією, Францією, Німеччиною, Прибалтами, так і з Європейським Союзом в цілому;

- додаткові кошти можуть бути залучені від міжнародних організацій – МВФ, ООН, НАТО, Червоного Хреста, ЮНЕСКО, МАГАТЄ та інших ;

- важливо списання для України частини попередніх боргів перед міжнародними організаціями та окремими державами. Частину виплат боргу можуть взяти на себе інші країни з коаліції та партнери з Паризького клубу кредиторів.

- продовжувати реформи суспільних інститутів та приводити їх до міжнародних стандартів ефективності, прозорості та безпеки;

- скорочувати кількість збиткових державних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев І. В. Бюджетний механізм і соціально - економічний розвиток регіонів: монографія. Львів, 2014. 248 с.
2. Бак Н.А. Фінанси: навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. 352 с.
3. Богдан Тетяна. Воєнні фінанси: що повинна робити держава? *LB.ua*. 2022. 15 липня. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/523270_voienni_finansi_shcho_povinna_robiti.html (дата звернення 1.05.2023 року)
4. Боярко І. Аналіз бюджетної політики країн ЄС та України у сфері формування та використання державних видатків. *Вісник НБУ*. 2019. С. 17 – 21.
5. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010, № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51. Ст. 572. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 5.05.2023 р.)
6. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: підручник. Київ : ЦНЛ, 2004. 544 с.
7. Вінокуров Ярослав, Топалов Микола. Борг перед Китаєм, чорна діра в «Нафтогазі» та неринкові тарифи. Мінфін б'є на сполох щодо браку коштів. *Економічна правда*. 2023. 27 квітня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/04/27/699531/> (дата звернення 1.05.2023 р.)
8. Військові ОВДП. Freedom broker. URL: https://ffin.ua/service/viiskovi_oblihotsii (дата звернення: 02.04.2023 року).
9. Військові ОВДП. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/local_bonds_issued_during_the_war_time-572 (дата звернення: 05.04.2023 року).

10. Видатки. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program> (дата звернення: 02.05.2023 року).
11. Гусаревич Н.В. Адаменко І.П. Особливості бюджетної політики у країнах з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 12. С. 11–19.
12. Дем'янишин В. Теоретичні засади бюджетної політики // *Світ фінансів*. – 2007. – Вип. 1(10). – с. 19–34.
13. Державний веб-портал бюджету для громадян. Open butget. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 5.05.2023 р.)
14. Державний бюджет за 2022 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=11&year=2022&budgetType=NATIONAL> (дата звернення 5.05.2023 р.)
15. Дешко А.Л. Напрями формування і реалізації бюджетної політики на середньострокову перспективу. 2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/budgetna-polityka.pdf> (дата звернення 5.05.2023 р.)
16. Єрмошенко М. М., Єрохін С. А., Плужніков І. О., Бабич Л. М., Соколовська А. М., Чередниченко Ю. В. Засади формування бюджетної політики держави : наук. монографія за наук. ред. д.е.н., проф. М. М. Єрмошенка. Київ : НАУ, 2003. 284 с.
17. Канцур І.Г. Бюджетна стратегія як елемент управління економічним ростом України в умовах євроінтеграційного курсу. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. № 2. 2020. URL : file:///C:/Users/User/Downloads/znprudps_2020_2_15.pdf (дата звернення 5.05.2023 р.)
18. Лисяк Л.В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. №9. 2018. С. 53 – 59.

19. Макогон В.Д. Стратегічні пріоритети бюджетної політики в умовах інституційних перетворень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. С. 38-45.
20. Михайленко С.В. Методологічні аспекти планування бюджетних видатків на фінансування соціальних програм. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. № 10 (1). С. 167 – 173.
21. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устинко О. А, Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник. Львів : Світ, 2005. 616 с.
22. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості у період воєнного стану в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-u-period-voyennoho-1> (дата звернення 5.05.2023 р.)
23. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: монографія. К.: КНТЕУ, 2003. 580 с.
24. Онищенко С. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. Вип. 2. – С. 81 – 85.
25. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index> (дата звернення 5.05.2023 р.)
26. Перун Віра. G7 збільшила фінансову підтримку України до \$39 млрд у 2023 році. LB. ua. 2023. 23 лютого. URL: https://lb.ua/world/2023/02/23/546929_g7_zbilshila_finansovu_pidtrimku.html (дата звернення 1.05.2023 року)
27. Петричко М.М., Басара М.М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти. *Економіка і суспільство*. № 2/2016. с. 578-582. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/2_ukr/103.pdf (дата звернення 5.05.2023 р.)

28. Про Основні напрями бюджетної політики на 2019 - 2021 роки. Постанова Верховної Ради України (бюджетна резолюція). URL : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DH53300A.htmlhttp://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DH6G500A.html (дата звернення 5.05.2023 р.)

29. Скільки грошей Україна отримала в 2022 році від США та міжнародних союзників. Суспільне новини. 30 грудня 2022 року. URL: <https://susplne.media/280175-skilki-grosej-ukraina-otrimala-vid-ssa-ta-miznarodnih-souznikiv/> (дата звернення 5.05.2023 р.)

30. Соловійова Ю.М. Теоретичні засади та сутність бюджетної політики. URL: <http://soskin.info/ea/2012/5-6/20124.html> (дата звернення 5.05.2023 р.)

31. Телеграм-канал Ярослава Железняка. 2022. 31 грудня. URL: <https://t.me/yzheleznyak/3186> (дата звернення 1.05.2023 року)

32. Теорія фінансів: підручник / під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 574 с.

33. Тарасова О. В. Фінансова політика і бюджетна безпека України. *Економіка харчової промисловості*. 2018. Т. 10. Вип. 1. С. 76-80.

34. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / за ред. О.П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2013. 287 с.

35. Фінансування армії та безпека країни було, є і буде головним пріоритетом для Уряду, – Шмигаль. *Дебет-кредит*. 7.12.2022. URL: <https://news.dtki.ua/society/economics/80358-finansuvannya-armiyi-ta-bezpeka-krayini-bulo-je-i-bude-golovnim-prioritetom-dlya-uryadu-smigal> (дата звернення: 20.04.2023 року).

36. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.]; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.

37. Чугунов І.Я., Брижан К.В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету. Переяслав Хмельницький / державний університет імені Григорія Сковороди*. 2017. № 32/1. С. 241 – 251.

38. Чугунов І. Макогон В. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2019. № 4. С. 79-91.

39. Юрій С.І, Бескид Й.М. Бюджетна система України: навч. посіб. Київ. НІОС, 2000. 400 с.

40. Юрій С.І. Фінанси. Бібліотека українських підручників. URL: <http://www.libfree.com> (дата звернення 5.05.2023 р.).

41. Як нараховуються виплати українським військовим: роз'яснення Резнікова. Слово і діло. 25 травня 2022 року. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/25/novyna/suspilstvo/yak-naraxovuyutsya-vyplaty-ukrayinskym-vijskovym-rozlyasnennya-reznikova> (дата звернення: 02.04.2023 року).